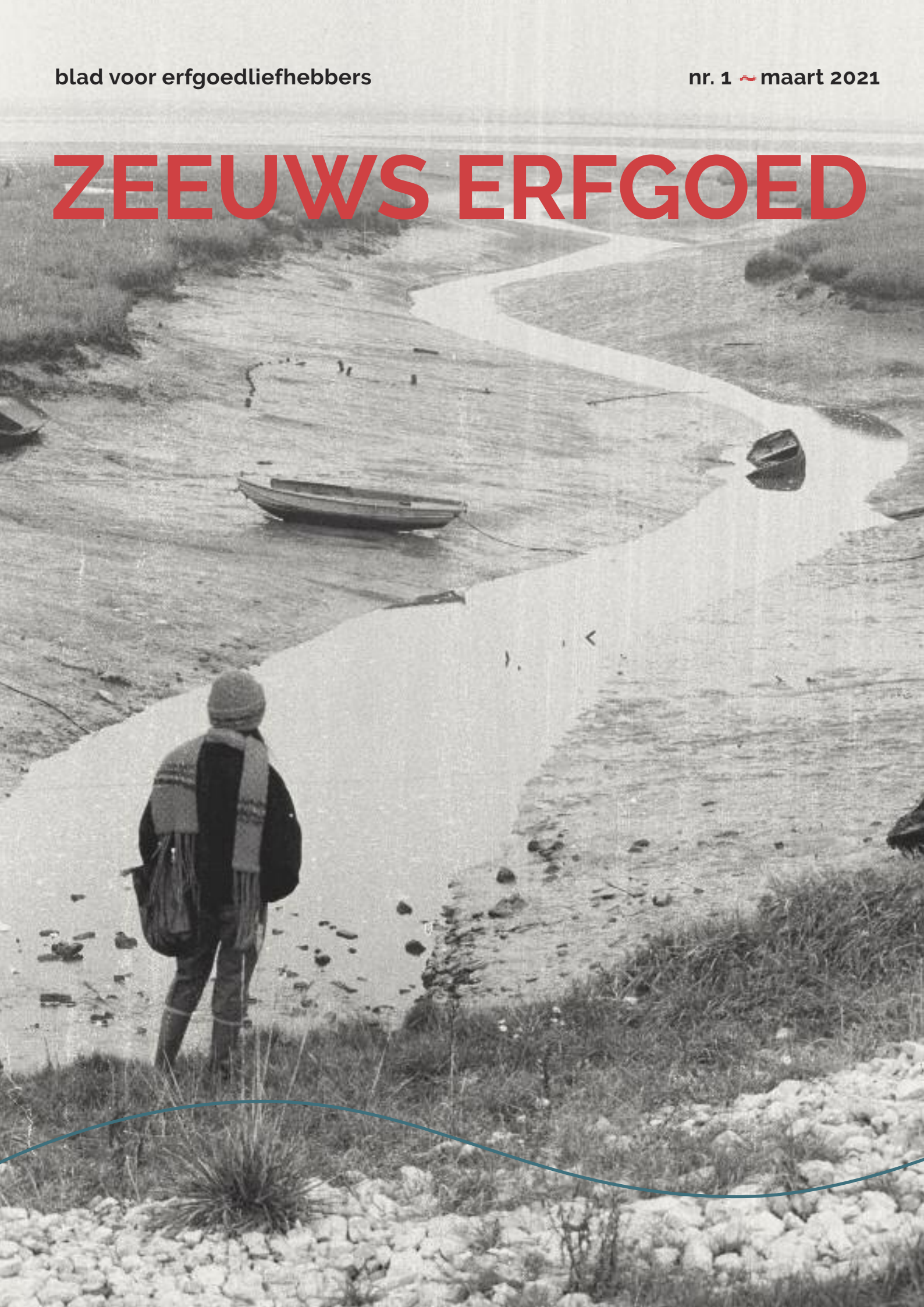

blad voor erfgoedliefhebbers

nr. 1 maart 2021

ZEEUWS ERFGOED

INHOUD

- 4 Van een dorsvloer vol confetti naar een confetti van windmolens en zonneweides?
- 8 Het 'seydboek' van Cornelis Vis
- 10 Zilveren kroon voor Majesteit van Middelburg
- 12 ZAAD 2021
Zeeuwse AmateurArcheologen Dag
- 13 Grensverhalen | 4
Staatse en Spaanse linies in het landschap
- 16 Trots op mijn monument
Van droom tot Huis Der Boede
- 20 Ode aan Alma
Herontdekking collectie
Museum Veere
- 21 H.E.L. - Jan de Prentenknipper
- 22 Nieuwe doorlopende leerlijn
erfgoededucatie van start.
Reizen door de Tijd in Zeeland
- 24 Van Zeeuwse puierrek
en padderdoelekes
- 26 Geslaagd in coronatijd
- 27 ERFGOEDallerlei
- 31 Het pareltje uit mijn museum
Het stoepmeisje van Veere
- 32 MOnuMENTaal

COLOFON

Zeeuws Erfgoed - blad voor erfgoedliefhebbers is een uitgave van Erfgoed Zeeland en verschijnt vier keer per jaar (ISSN 1570-5005). Erfgoed Zeeland is het centrale aanspreekpunt voor het erfgoed in Zeeland. De activiteiten van Erfgoed Zeeland worden onder andere mogelijk gemaakt door de Provincie Zeeland.

Redactie Erfgoed Zeeland

Illustraties Erfgoed Zeeland, tenzij anders vermeld

Looierssingel 2 +31 (0)118 670 870
Postbus 49 info@erfgoedzeeland.nl
4330 AA Middelburg www.erfgoedzeeland.nl

Volg ons

Steun ons Erfgoed Zeeland staat voor het beschermen, benutten en beleven van erfgoed. Samen met de vele andere erfgoedorganisaties in Zeeland richten wij ons op een goed functionerende erfgoedzorg. Dit met de steun van onze donateurs. Donateur worden kan al voor 17,50 euro per jaar. Meer weten? Kijk op erfgoedzeeland.nl/steun-ons.

Reacties en ledenadministratie Reacties en wijzigingen graag digitaal via zeeuuserfgoed@erfgoedzeeland.nl of via de postbus.

Opmaak decreet | **Druk** Meulenberg Media, Middelburg

Auteursrecht Het auteursrecht van *Zeeuws Erfgoed* (gehele uitgave) berust bij Erfgoed Zeeland; van externe bijdragen bij de auteurs. Gehele of gedeeltelijke overname of publicatie van artikelen is uitsluitend toegestaan met bronvermelding na toestemming van Erfgoed Zeeland en de rechthebbende(n). Erfgoed Zeeland streeft er met de uiterste zorgvuldigheid naar om voorafgaand aan het moment van publicatie contact op te nemen met de rechthebbende(n). Mochten personen of instanties als rechthebbende(n) alsnog niet benaderd zijn, dan kunnen zij hiervoor contact opnemen met de redactie. Erfgoed Zeeland kan op geen enkele wijze aansprakelijk worden gesteld voor door derden aangeleverd beeldmateriaal waarop auteursrecht berust.

Aan dit nummer droegen bij John Akkermans, Joost Bakker, Elma Berman, Saskia Buitenkamp, Robert van Dierendonck, Marinus van Dintel, Johan Francke, David Koren, Daniëlle Otten, Jacqueline van Paaschen, Wim Scholten, Veronique De Tier, Truus Trimpe Burger-Mekking en Janneke de Wit.

Foto omslag Schorren- en slikkengebied op Sint-Philipsland, 1984, foto H. Barentsen, ZB | Beeldbank Zeeland, recordnr. 112932.

Dit jaar bestaat Erfgoed Zeeland 20 jaar. Aan de basis van de oprichting lag een besluit van Provinciale Staten. Waar voorheen de provinciale middelen voor het erfgoed waren verdeeld over verschillende kleine organisaties, werd met de oprichting van Erfgoed Zeeland gekozen voor krachtenbundeling en nieuwe impulsen.

Dit jaar viert Erfgoed Zeeland haar twintig jarig bestaan, ons vierde lustrum. Dat vind ik toch iets om even bij stil te staan.

De oprichting van Erfgoed Zeeland (statutaire naam Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland) was het gevolg van een nieuwe en verfrissende kijk op erfgoed. Provinciale Staten van Zeeland liepen hierin voorop ten opzichte van andere provincies. In Zeeland geen hokjesdenken meer, maar verbinding tussen de verschillende erfgoeddisciplines. Met een meer integrale benadering van het erfgoed wordt het maatschappelijk effect ervan vergroot. Verbinding en integraliteit zorgen voor ontwikkeling en vernieuwing. Meer aandacht voor het immateriële erfgoed zoals streektaalen en volkscultuur. Dat waren zo'n beetje de achterliggende gedachtes.

In de afgelopen jaren heeft Erfgoed Zeeland zich in deze geest ontwikkeld en daarmee uitvoering gegeven aan provinciaal erfgoedbeleid. Die integrale benadering is nog steeds een uniek en sterk gegeven. Geen provincie met een provinciale instelling waarin zowel de Monumentenwacht, het provinciaal depot voor bodemvondsten als de

verschillende steunfuncties op erfgoedgebied zijn ondergebracht. We kunnen daardoor makkelijk schakelen tussen materieel en immaterieel erfgoed en de 'stones' met de 'stories' verbinden. Het erfgoedveld bedienen we in zijn volle breedte door middel van netwerkstructuren en samenwerkingsverbanden. Overheden ondersteunen we bij de uitvoering van hun wettelijke en autonomen taken. Daar willen we in de komende cultuurbeleidsperiode graag mee doorgaan.

Vanaf het begin heeft Erfgoed Zeeland geïnvesteerd in het delen van informatie en kennis en het vergroten van het maatschappelijk draagvlak en het publieksbereik voor erfgoed. Een van de instrumenten daarvoor is *Zeeuws Erfgoed*, dat in 2002 voor het eerst verscheen. Toen was het een nieuwsbrief met informatie over de verschillende werkvelden, tegenwoordig is het een blad voor erfgoedliefhebbers. Dat zegt ook iets over de ontwikkeling die Erfgoed Zeeland in de afgelopen 20 jaar heeft doorgemaakt.

Wim Scholten, directeur

Afbeelding

Je moet er moeite voor doen om het te vinden. Het is verborgen verleden als het ware. Even voor Baarland staat een onopvallend bordje in de berm. Daar, achter een haag ligt kasteel de Hellenburg. Ooit het imposante verblijf van de adellijke familie Van Renesse. Wat je ziet zijn de opgemetselde funderingen. Ondanks de sneeuw zijn de veertiende-eeuwse woontoren en de latere, vijftiende-eeuwse hoektorens goed herkenbaar. Frederick van Renesse overleed op de Hellenburg in 1452. Het kasteel is enige decennia later verlaten, waarschijnlijk als gevolg van de stormvloed van 1477.

Van een dorsvloer vol confetti naar een confetti van windmolens en zonneweides?

Zeeland! Land van uitgestrekte akkerlanden en bloemrijke binnendijken. Land van stille en woeste wateren en van hoge duinen en brede zandstranden. Land van historische stadjes en intieme ringdorpen, van eeuwenoude boerenerven en verstilde getijdehaventjes. Maar ook een land van bedrijvige zeehavens, verspreid liggende bedrijventerreinen, oprukkende nieuwbouwwijken en omvangrijke windmolen- en zonneparken.

Afbeelding

Dynamiek in de polder. Het vanouds agrarische landschap wordt meer en meer ingericht voor andere doeleinden, zoals recreatie en de opwekking van wind-energie. Vakantievilla-park De Grootte Duynen in de Onrustpolder in Kamperland, met op de achtergrond windmolens in de naastgelegen Jacobapolder.

Afbeelding hiernaast

Vreemde eenden in de bijt of een harmonisch samengaan? Windmolens ter hoogte van het voormalige kustfort De Ruyter (1913), tussen Vlissingen en Ritthem.

"Heb jij dit besteld", vroeg landschapsarchitect Adriaan Geuze aan presentator Wilfried de Jong tijdens een uitzending van Zomergasten in augustus 2015. Geuze doelde op de 'schaamteloze lelijkheid' van een verrommeld landschap met een eindeloze rij aan identiteitsloze gebouwen langs de A4 in Leiderdorp. De met wanhoop uitgesproken vraag, volgens velen het hoogtepunt van de door Geuze samengestelde televisie-afl levering, maakte onder de kijkers veel reacties los en leidde zelfs tot vragen in de Tweede Kamer.

Cultuurlandschap

Het Nederlandse landschap, we wonen erin, we werken erin en we recreëren erin. Het is van alle tijden én het is van ons allemaal. Het is zo allesomvattend dat je, in de drukte van het dagelijks leven, al gauw geneigd bent om het als een vaststaand gegeven te beschouwen. Je vergeet in feite om er bij stil te staan hoe bijzonder en waardevol dat landschap is, hoe oud het is en met hoeveel moeite het door mensenhanden tot stand is gekomen. Want ook dat moet gezegd worden, het Nederlandse landschap is een echt cultuurlandschap. Een landschap dat door mensenhanden is gevormd, met de strijd tegen het water vaak als uitgangspunt. "Dieu créa le monde, mais les Hollandais créèrent la Hollande", zoals de zeventiende-eeuwse Franse filosoof René Descartes gezegd zou hebben, doelend op de drooglegging van grote delen van de Lage

Landen én op haar inwoners, die vorm aan het land gaven.

Maakbaar landschap

Het Nederlandse landschap als maakbaar landschap dus. Een cultuurlandschap waarin al eeuwenlang dominante sporen van menselijke activiteit zijn waar te nemen, van zandsuppletie én -afgraving in het duinlandschap tot grootschalige ruilverkaveling en egalisatie in het zeekeiland-schap, om het maar even tot het Zeeuwse te beperken. Nergens ter wereld is het landschap zo divers als in Nederland, wordt wel beweerd. Gelijktijdig doen we als Nederlanders ons uiterste best om dit diverse landschap aan te harken, af te vlakken en recht te trekken om er te wonen, te werken en te recreëren. Met veelal kaarsrechte, gladgetrokken gras- en akkerlanden - met hier en daar 'schaammakerranden' als compensatie voor flora en fauna -, omvangrijke woningniewbouw aan dorps- en stadsranden en een lappendeken van kleinere en grotere bedrijventerreinen nabij ontsluitingswegen in het open landschap tot gevolg. Zelfs de stukjes (wilde) natuur die we missen tekenen we in op de tekentafel. 'Wat ooit was' brengen we in bescheiden proporties terug, met behulp van het nodige menselijk ingrijpen. Want ook het natuurlandschap blijkt maakbaar. Sterker nog, het kan zonder menselijk ingrijpen zelfs niet meer standhouden.

Afbeelding

Nieuwbouw zorgt voor toenemende druk op het buitengebied, waarbij het agrarisch landschap met bijbehorende - vaak onbeschermde - historische bebouwing onder druk komt te staan. Historische boerderij in de Zaamslagpolder in Terneuzen, met op de achtergrond de oprukkende nieuwbouw in de wijk Othene.

Dynamisch landschap

Overall vertelt het landschap het verhaal van de eeuwenoude verbinding tussen mens en natuur. Het is belangrijk hierbij te beseffen dat het landschap dynamisch is; het landschap anno 2021 is nu eenmaal anders dan dat van honderd jaar geleden en zal er over honderd jaar weer geheel anders uitzien. Binnen een afzienbaar tijdsbestek kunnen ontwikkelingen door menselijk handelen zelfs alweer ongedaan zijn gemaakt. De afbraak van wederopbouwpannen, het hermeanderen van eertijds rechtgetrokken waterlopen, maar zeker ook het ontpolderen van de pas in 1907 ingepolderde Hertogin Hedwigepolder in Oost-Zeeuws-Vlaanderen zijn hiervan enkele voorbeelden. Opvallend verschil met het (verre) verleden is dat deze veranderingen de laatste tientallen jaren beduidend sneller hebben plaatsgevonden en in de nabije toekomst zelfs versneld zullen toenemen, met de grote maatschappelijke uitdagingen in het verschiet.

Burgerparticipatie

Want die maatschappelijke uitdagingen liggen er, ook in Zeeland: de energietransitie, de wateropgave, het omgaan met leegstand, onze gezondheid en de voedselvoorziening, het is zo maar een greep uit de omvangrijke hoeveelheid opgaven die om aandacht vragen om onze leefruimte leefbaar te houden. De urgentie om het gesprek te voeren over de ruimtelijke toekomst van ons land is dan ook groot. Daarbij is het belangrijk dat de aangedragen oplossingen voor de toekomstige

ruimtelijke inrichting van ons land onder de bevolking breed gedragen worden.

Burgerparticipatie, in de vorm van samenwerking met bewoners, lokale maatschappelijke organisaties en bedrijven, is hierbij cruciaal: het landschap is van ons allemaal, vandaar dat alle Nederlanders als gebruikers van de ruimte betrokken moeten worden bij de discussie over de invulling en daarbij de kwaliteit van onze leefomgeving onder het motto 'Wie maakt Nederland? Wij allemaal!'

Maatwerk en reversibel

Belangrijk gegeven is dat de druk op de ruimte enorm is en dan vooral op het platteland. Weinigen zullen de urgentie van de huidige maatschappelijke opgaven ontkennen, we zullen echter moeten beseffen dat prioriteit moet worden gegeven aan een slimme inpassing in het landschap; de beschikbare ruime is nu eenmaal beperkt. Daarbij is het belangrijk dat ingrepen in het landschap die nu worden gepland en uitgevoerd reversibel, omkeerbaar zijn. Dus zonder dat ze in de (verre) toekomst noemenswaardige schade achterlaten. Zo is het inpassen van wind- en zonne-energie in het cultuurlandschap maatwerk, waarbij elke locatie weer om een andere ontwerp oplossing vraagt. Hoewel voor zonne-energie de voorkeur uitgaat naar het integreren van zonnecellen in bouwmaterialen, is het plaatsen van zonnepanelen in het buitengebied onontkoombaar. Door de industriële uitstraling van zonnepanelen komen dan in eerste instantie restruimtes in haven- en industrieland-

schappen in aanmerking. Zonnepark Scaldia langs de N254 in Vlissingen-Oost is hiervan een goed voorbeeld in Zeeland. Vooral de plaatsing van zonnepanelen, maar ook van windmolens op landbouwgronden ligt in een agrarische provincie als Zeeland vanuit ethisch oogpunt gevoelig. Het Zeeuwse landschap is nu eenmaal grotendeels een agrarisch landschap, dat al eeuwenlang door de Zeeuwen wordt gebruikt ten behoeve van - met name - de voedselproductie.

Toekomstbestendig

De laatste decennia heeft de Zeeuwse landbouw echter een enorme schaalvergroting meegemaakt, waarbij door intensief grondgebruik de opbrengsten per hectare tot de hoogste in de wereld kunnen worden gerekend. De vraag kan en moet zelfs gesteld worden of deze manier van

grootschalige landbouw in Zeeland houdbaar en wenselijk is. Vanuit ecologisch en maatschappelijk oogpunt is er een kanteling nodig en zullen - gelet op de eindigheid van fossiele brandstoffen en de dreigende teloorgang van de biodiversiteit - initiatieven op het gebied van natuurinclusieve landbouw aan terrein (moeten) winnen. We zullen toe moeten naar een toekomstbestendig landschap, een leefbaar maar zeker ook leesbaar landschap. Samenvattend: een landschap vol historie, door haar rijke erfgoed en unieke natuur aantrekkelijk voor bewoners en bezoekers van Zeeland, en waarvan - tot op zekere hoogte - ook landschappelijk ingepaste windmolens en zonneweides deel zullen uitmaken. Een landschap om trots op te zijn, een feestelijk eerbetoon (met confetti!) waardig!

Marinus van Dintel

Nostalgie landschap

Voor mensen is het landschap vaak verbonden aan herinneringen, aan verhalen uit een (ver) verleden. De prikkeling van de zintuigen van toen: weidse vergezichten, het ruisen van de zee, de zilte zeelucht, de wind in je haren. Het landschap uit je jeugd, een half mensenleven later soms onherkenbaar getransformeerd. Het is het resultaat van een continue veranderingsproces, een proces dat van alle tijden is, maar waarvan het tempo in onze tijd dermate hoog ligt dat het verlangen naar het verleden meer en meer gecultiveerd wordt. Deze hang naar het verleden is niet nieuw. Al in de tweede helft van de negentiende-eeuw kwam er een tegenbeweging op gang die tegenwicht probeerde te bieden aan de nietsontziende moderniteit. In de twintigste-eeuw maakte het vooruitgangsgeloof in brede kringen steeds meer plaats voor het bescheidener, meer sceptische voortgangsbesef. Ondanks veel nieuwe verworvenheden brachten schokkende wereldgebeurtenissen en razendsnelle en ingrijpende veranderingen op alle schaalniveaus twijfel met zich mee en een sterke hang naar 'vroeger'. Wat te denken van Het dorp, in 1965 gezongen door Wim Sonneveld en in 2012 door Katinka Polderman en Laurens Joensen in het Zeeuws vertaald als Ons Durp. Of 'Herinnering aan Holland', dat Hendrik Marsman in 1936 dichtte in zijn ode aan het Nederlandse landschap. Het gedicht, dat in 2000 werd gekozen tot 'Gedicht van de Eeuw' in Nederland, heeft op een later moment veel professionele en amateurdichters geïnspireerd tot het schrijven van een parodie als protest op de ontwikkelingen in dat landschap. Zo ook de anonieme dichter, wiens versie in april 1970 werd afgedrukt in het humanistisch tijdschrift Mens en Wereld. In alles spreekt vooral een (terug)verlangen naar een leefbaar landschap. Rest ons de vraag of nu vijftig jaar later het tij gekeerd is en wij op de goede weg zijn naar een landschap dat een ode waard is...

Afbeelding
Collectie krantenartikelen
De Correspondent,
Jelmer Mommers.

Het 'seynboek' van Cornelis Vis

In 2020 wist de Zeeuwse Bibliotheek in Middelburg een uniek exemplaar van een seinboek te verwerven. Een seinboek was tot in de achttiende eeuw het persoonlijke eigendom van vlagofficieren van de marine. Hierin hielden ze allerlei vlagsignalen van de vloot bij. In Nederland zijn er slechts enkele van deze seinboeken overgebleven.

Afbeelding
Portret van Cornelis Vis,
circa 1775-1789,
Abraham van Strij,
Olieverfschilderij | bron:
RKD.

Deze zijn vaak in het bezit van bibliotheken of musea. De Zeeuwse Bibliotheek heeft een exemplaar in bezit, dat afkomstig is van de Zeeuwse vice-admiraal Cornelis Vis. Dit *Seynboek* wordt in het voorjaar van 2021 tijdelijk in een vitrine getoond in de Zeeuwse Bibliotheek. Daarna wordt het boek in de collectie oud bezit opgenomen, maar het blijft voor studiedoeleinden in de raadpleegruimte oud bezit beschikbaar.

Cornelis Vis

Cornelis Vis (Colijnsplaat 20 september 1714 – Middelburg 24 juli 1789) was een zeeman die in een tijd van gesloten rangen binnen de marine toch alle functies van laag tot hoog doorliep en de hoogste rang van viceadmiraal bij de admiraliteit wist te bereiken.

Vis werd geboren in Colijnsplaat en was van vaders kant afkomstig van een vissers- en schippers-geslacht. Van moederszijde stamde hij van een landman af. Vis trouwde op 29 april 1749 in Middelburg met Elisabeth Orssel en samen kregen ze drie kinderen: Cornelis jr., Helena Cornelia en Cornelia Davina.

Op negentienjarige leeftijd ging Vis naar zee en monsterde in 1733 als konstabelsmaat aan bij de VOC. Tijdens vier reizen naar de Oost klom hij in 1738 op tot opperstuurman. Na nog enige omzwervingen voor de VOC in Zuidoost-Azië was hij in 1748 schipper op de 'Krabbendijke'. Na zijn thuiskomst bleef hij aan wal en een jaar later trouwde hij.

In 1750 vertrok hij weer naar zee als kapitein-luitenant op het VOC-schip 'Naarstigheid'. Na deze reis kwam hij in dienst bij de marine waar hij bij de Admiraliteit Zeeland op 15 juni 1751 werd benoemd in de rang van ordinaris kapitein-ter-zee. Twee jaar

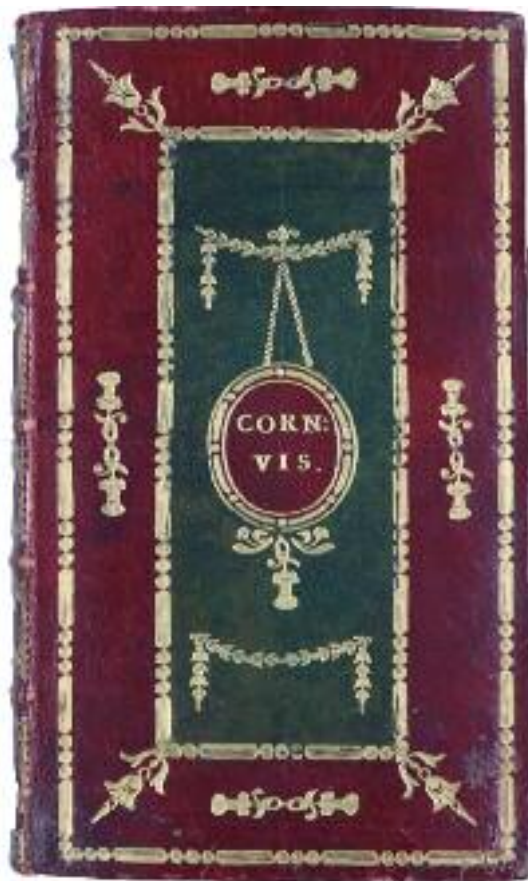
later betrok hij met zijn gezin een huis in de Pijpstraat in Middelburg en kreeg hij het commando op het schip 'Jonge Prins van Oranje'. In 1757 kreeg Vis zijn tweede commando, nu over de 'Sint-Maartensdijk'. Hij verhuisde dat jaar ook naar de Sint-Janstraat, waar het echtpaar drie dienstboden in dienst had.

In 1758 kreeg hij het commando over de 'Zuid-Beveland', een schip van het grootste charter, met 450 koppen en 64 kanons dat de koopvaardijvloot moest escorteren naar Franse en Ierse havens. De reis kende veel tegenslag door problemen met de monsterring, ziekte en dood aan boord. Vis werd zelf ook ziek en moest een loods aan boord nemen om de Zeeuwse wateren binnen te kunnen zeilen. In die jaren vergaarde hij een fortuin van enkele tienduizenden guldens aan kostenpenningen, de vergoeding voor de verzorging van de victualie van de bemanning. Wat daarvan overschoot was voor de kapitein zelf.

Op 23 juli 1760 kreeg Vis het commando op de 'Veere', een linesschip van 146 voet en 50 kanons met de Middellandse Zee als bestemming. De koopvaardijvloot moest worden beschermd tegen Barbarijse kapers. Voor hij afvoer kreeg Vis twee, wegens sodomie, ter dood veroordeelden van de 'Veere' aan boord. Op 29 augustus 1760 werden ze aan de worgpaal geëxecuteerd. Dat was destijds de gebruikelijke straf voor opvarenden die werden betrapt op homoseksuele handelingen.

In 1762 werd Vis opgeroepen voor een speciale Zeekrijgsraad om een geschil tussen de officieren Salomon Reynders en Evert Blonkebijle op te lossen. In 1764-65 ondernam hij met de 'Sint-Maartensdijk' een nieuwe reis naar de Middellandse Zee. Vis werd op 23 mei 1766 bevorderd tot schout-bij-nacht, al zou hij nooit

* Worgpaal: paal waaraan veroordeelden door wurging terechtgesteld werden.

Afbeelding
Omslag en pagina
van het seynboek van
Cornelis Vis | foto's
R. Niculae, december
2020.

meer op een schip van de marine varen. Hij verhuisde naar de Lange Singelstraat en nam zitting in allerlei commissies. Zijn zitting in de commissie over de staat van het zeewezen in 1779 was daarvan de belangrijkste benoeming.

In 1780 werd Vis voor de tweede maal gevraagd zitting te nemen in een Hoge Zeekrijgsraad. Ditmaal van de in opspraak geraakte schout-bij-nacht Lodewijk graaf van Bylandt vanwege laf gedrag bij een vlagincident bij het eiland Wight. Daarbij eiste commodore Fielding dat hij de vloot onder leiding van Van Bylandt mocht inspecteren, maar deze weigerde omdat beide landen op dat moment nog niet in oorlog waren. Na een korte schotenwisseling gaf Van Bylandt zich over aan de veel sterkere Britten. Van Bylandt werd uiteindelijk volledig vrijgesproken voor zijn gedrag.

Vis verhuisde in 1778 naar de noordzijde van de Dam en zou tijdens de Vierde Engelse Oorlog in 1782 nog benoemd worden tot viceadmiraal. In die rol trachtte hij samen met anderen de marine te reorganiseren, hetgeen op dat moment mislukte, maar later in de Franse tijd alsnog gestalte zou krijgen.

Seinboek

In *Winschootens Seeman* (Leiden, 1681), een maritiem (spreek)woordenboek, wordt een seinboek omschreven als 'een register waarin alle

dag- en nachtseinen staan opgetekend'. Vis bezat een zogenaamd seinboekje met vlagsignalen. Dat behoorde tot de standaarduitrusting van een zeeofficier. Het is een met de handgeschreven exemplaar dat in rood en groen marokijn (geitenleer voor boekbanden) door de binderij 'Vernuft en vlijt' (Teeken Academie der stad Middelburg) werd gemaakt. De band heeft hij er waarschijnlijk rond laten zetten toen hij schout-bij-nacht werd. De officier hield een dergelijk seinboek zijn hele loopbaan bij zich en werkte het bij. De boekjes werden wellicht niet door de officieren zelf overgeschreven en ook de illustraties waren niet van hun hand. In de meeste seinboekjes zijn de seinvlaggen op precies dezelfde wijze getekend, gekleurd en gerimpeld en ook de handschriften vertonen overeenkomsten. Vermoed wordt dat de admiraliteiten de seinboekjes door beroepschrijvers lieten afschrijven. Het laten drukken kostte in die tijd nog veel meer. De seinboeken bevatten een weergave van alle vlagseinen die officieren nodig hadden om signalen door te geven tijdens het varen met een marinevloot. Dit seinboek bevat diverse instructies over seinen en vlaggen.

Johan Francke

Bronnen

- Bas Loeve, 'Een matroos uit Colijnsplaat: Cornelis Vis (1714-1789)', in: J.R. Bruijn, A.C. Meijer, A.P. van Vliet (red.), *Marinekapiteins uit de achttiende eeuw. Een Zeeuws elftal* (Den Haag/Middelburg, 2000) 94-110.
- *Seinboek* (handschrift circa 1789). *Seinboek van Schout-bij-nacht Cornelis Vis*. ZB Kluis 1179 B 42.

Zilveren kroon voor Majesteit van Middelburg

Afbeelding

De Kaukasische vleugelnoot in de tuin van het Gasthuis aan het Noordbolwerk in Middelburg | foto Bomenstichting, Hanna Hirsch.

Middelburg en zijn bewoners koesteren hun bekendste boom, de Kaukasische vleugelnootboom in de tuin van het Gasthuis aan het Noordbolwerk. Onder Middelburgers staat deze boom ook wel bekend als de Majesteit van Middelburg.

Op 15 oktober van het afgelopen jaar eindigde deze markante Zeeuwse vleugelnoot als tweede in de landelijke verkiezing 'Boom van het Jaar 2020', een initiatief van SBNL Natuurfonds waarbij jaarlijks uit elke provincie één boom genomineerd wordt en vooral het verhaal achter de boom telt.

Superlatieven

De dikste, de sterkste en de mooiste van Zeeland. Al deze drie superlatieven zijn van toepassing op de Middelburgse vleugelnootboom. Dat de boom dik is valt moeilijk te ontkennen. Met een stamomtrek van circa 9 meter kent de vleugelnoot geen gelijke in Zeeland. Maar ook landelijk gezien zijn er weinig bomen zo dik als deze Middelburgse kanjer. Ook aan de sterkte van deze opvallende boom hoeft niet getwijfeld te worden. Al meer dan

200 jaar weet de boom zich aan te passen aan veranderende interne én externe omstandigheden. Zo maakt de vleugelnoot voortdurend nieuw steunweefsel aan, om de intussen loodzware takken voor afbreken te behoeden. Maar ook aan een parasiterende zwam, die sinds een aantal jaren vat op de boom heeft, lijkt hij kranig weerstand te bieden. Helaas kan de houtrotveroorzakende zwam niet gestopt worden; de zwam zal de vleugelnoot verzwakken en de boom uiteindelijk fataal worden. Maar hopelijk zijn we dan alweer vele tientallen jaren verder in de tijd.

De mooiste

Natuurlijk is schoonheid subjectief. En dat geldt ook voor de mooiste boom van Zeeland. Van 2020 wel te verstaan, want in 2018 prijkte de Hollandse

Afbeelding links

Boomkroon van 'de beuk met de moeilijke voeten', aan de Herengracht in Middelburg | foto Johan Antheunisse.

Afbeelding rechts

De plataan bij het oude gemeentehuis van Sint-Maartensdijk | foto Caroline Geluk.

Meer weten?

www.deboomvanhetjaar.nl
www.bomenstichting.nl
www.zeeuwseankers.nl

linde bij kasteel Westhove in Oostkapelle op de eerste plaats, in 2019 'de beuk met de moeilijke voeten' aan de Herengracht in Middelburg. De Middelburgse vleugelnoot heeft een korte dikke stam, met een enorme, bijna 25 meter brede kroon. De tweestammige boom is vermoedelijk in de tweede helft van de achttiende eeuw bij het voormalige armenweeshuis aangeplant. Mogelijk had men bewust voor een vleugelnoot gekozen, omdat deze boomsoort in het voorjaar een stofje - juglon genaamd - afscheidt dat verdovend en rustgevend werkt.

Het verhaal gaat dan ook dat in het verleden kinderen onder de boom werden gezet om tot rust te komen. Een aansprekend verhaal, dat zeker heeft bijgedragen aan het grote aantal 'vleugelnootstemmen' bij zowel de Zeeuwse als de landelijke verkiezing van de mooiste boom van 2020.

Tegenwoordig vormt de vleugelnoot het onbetwiste middelpunt van de binnentuin van het Gasthuis. Niet alleen voor personeel en bewoners van het Gasthuis, maar ook voor passanten op het Noordbolwerk is de fraaie boom te bewonderen. Belangrijk aandachtspunt blijft dat de directe omgeving van de boom ongemoeid blijft; de vleugelnoot is een dorstige klant, die dagelijks zo'n 300 liter water tot zich neemt. Elke belemmering in de wateropname kan dan ook tot verzwakking van de boom leiden. Dit betekent onder andere dat verstening van het omliggende groen zoveel mogelijk moet worden tegengegaan. Dit is niet alleen beter voor de vleugelnoot, maar ook voor de plaatselijke biodiversiteit. Met een beetje extra aandacht kunnen we zo nog lang genieten van deze gekroonde majesteit van Middelburg.

Marinus van Dintel

Meer karakteristieke bomen

Zeeland kent veel meer oude en karakteristieke bomen. Zo zijn in het Landelijk Register van Monumentale Bomen meer dan duizend Zeeuwse bomen opgenomen die volgens de Bomenstichting van nationaal belang zijn. Het betreft hier niet alleen solitaire bomen, maar ook lanen en boomgroepen. Enkele aansprekende voorbeelden zijn de rode beuk aan de Geslechtendijk in Sint-Jansteen, de treurbeuk op de begraafplaats achter de Blasiuskerk in Heinkenszand, de witte paardenkastanje naast de Nieuwe Kerk in Zierikzee, de plataan in de Blauwstraat in Sint-Maartensdijk en de Canadapopulieren langs de Damsche Vaart bij Sluis.

Afwezigheid in het landelijk register wil overigens niet zeggen dat een desbetreffende boom of bomen-groep niet waardevol of behoudenswaardig is; alleen de meest monumentale en karakteristieke bomen en boomgroepen zijn - zover bekend en met toestemming van de (particuliere) eigenaren - in dit register opgenomen.

Zeeuwse promotor

De grote promotor in het Zeeuwse achter de verkiezing Boom van het Jaar is hovenier Johan Antheunisse uit Middelburg. Sinds zijn jeugd heeft Johan interesse in de natuur en daarmee ook in bomen. Mensen moeten naar zijn mening bomen koesteren, omdat ze niet zonder kunnen; aan een grote boom herken je je omgeving, weet je waar je bent en kun je herinneringen hebben. Bomen zelf doen er volgens Johan "alles aan, onder alle weersomstandigheden en met allerlei hulpmiddelen om tot volle wasdom te komen, om voor ons het leven aangener te maken". Helaas sneuvelen veel bomen vroegtijdig, op een moment dat ze nog maar net 'overjarige pubers' zijn. Johan is dan ook van mening dat we eigenlijk veel te weinig bomen voor de toekomst planten. Elke boom vertelt een verhaal, over zichzelf maar ook over zijn omgeving. Intussen heeft Johan voor de volgende verkiezing alweer een Middelburgse boomverkiezing in het vizier. In zijn ogen is het een 'verschoppeling', die meer waardering verdient. Benieuwd naar deze 'boom van Johan'? Ga dan maar eens een kijkje nemen op het Bellinkplein in Middelburg, want daar staat een boom die al heel veel heeft meegemaakt.

ZAAD 2021

Zeeuwse AmateurArcheologen Dag

Afbeelding
Romeinse ovens,
mogelijke voor zout-
productie, opgegraven
bij 's-Heer Abtskerke.

Door de COVID-19 pandemie kon de 21^e ZAAD, de contactdag voor Zeeuwse en West-Brabantse amateur-archeologen, vorig jaar twee keer niet doorgaan. Erfgoed Zeeland stelt nu met de hulp van de Provincie Zeeland alles in het werk om deze ZAAD dit jaar digitaal door te laten gaan. Deze ZAAD vindt plaats op vrijdag 19 maart vanaf 13 uur.

Afbeelding
Geanimeerde contacten
tijdens de 20e ZAAD in
2019.

De ZAAD is een ontmoetings gelegenheid voor de vrijwilligers in de archeologie met bijdragen door professionele archeologen en vrijwilligers zelf.

Gemiddeld nemen op uitnodiging circa 75 personen deel aan deze dag.

Het thema

Het programma van de 21^e ZAAD bestaat uit een live-uitzending met diverse onderwerpen en vijf niet-live videolezingen van professionele archeologen. Dit jaar staat het archeologisch onderzoek aan 'Kastelen in Zeeland' centraal met lezingen over de kastelen van Goes en Haamstede. Daarnaast staat een uiterst zeldzame vondst uit een Zeeuws kasteel in de schijnwerper. Deze opnieuw ontdekte vondst wordt tijdens de live uitzending overgedragen aan het Zeeuws Archeologisch Depot.

Verder is er aandacht voor de eerste resultaten van een lopend promotieonderzoek naar zoutwinning in de Romeinse tijd in Zeeland en Vlaanderen en komt de vroegmiddeleeuwse handelsnederzetting Walichrum voor het voetlicht met resultaten van oud en nieuw onderzoek.

Belangstellenden zijn welkom

Hoewel de ZAAD in principe georganiseerd wordt voor vrijwilligers in de archeologie heeft een digitale uitvoering van dit evenement geen beperking in het aantal deelnemers. Dat betekent dat alle belangstellenden in Zeeland, Nederland en Vlaanderen welkom zijn om mee te kijken en te luisteren.

Zoals gewoonlijk ontvangen onze vaste deelnemers een persoonlijke uitnodiging voor aanmelding en deelname. Voor nieuwe belangstellenden zijn de officiële uitnodiging, de link voor het deelnemen aan de live-uitzending, het bekijken van de videolezingen en het aanmelden te vinden op onze website: erfgoedzeeland.nl/zaad-2021.

Word vrijwilliger in de archeologie

Het werk van vrijwilligers in de archeologie is belangrijk, maar ook sterk aan het veranderen. Naast de gewone ogen en oren voor de professionele archeologie zijn veel amateur archeologenook digitaal wetenschappelijk actief. Digitaal onderzoek en toepassing van specifieke ICT-kennis vormen tegenwoordig belangrijke bijdragen. Heb je (digitale) belangstelling voor archeologie? Meld je dan aan als vrijwilliger in de archeologie, bijvoorbeeld bij de AWN- Nederlandse Archeologievereniging, afdeling Zeeland-West-Brabant.

Staatse en Spaanse linies in het landschap

Zeeuws-Vlaanderen is feitelijk één groot grenslandschap. In de tijd van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) lagen de Staatse troepen tegenover die van de Spaanse. Deze kettingsnoeren van protestantse stadjes en katholieke stellingen en tussenliggende liniedijken loopt nog altijd dwars door het gebied en is bepalend geweest voor de vaststelling van de huidige grens.

Afbeelding
Grenspaal 273 bij
de Koningsdijk tussen
De Klinge en Kieldrecht |
foto's David Koren.

In de zestiende eeuw was keizer Karel V de landsheer van nagenoeg alle Nederlandse gewesten. Daarnaast regeerde hij over het Spaanse Rijk en was hij Rooms-Duitse keizer. Na zijn aftreden werd zijn rijk verdeeld tussen zijn zoon Filips II, die het Spaanse Rijk kreeg met inbegrip van de Nederlanden en diens broer Ferdinand, die de Oostenrijkse landen kreeg. De eenheid in het rijk was echter ver te zoeken, vooral toen de Reformatie in met name de Noordelijke Nederlanden vanaf 1566 stevig wortel schoot. Als 'startschot' van de opstand wordt echter de Slag bij Heiligerlee (in Groningen) in 1568 aangemerkt, de eerste succesvolle confrontatie tussen de Staatsen onder leiding van Willem van Oranje en het Spaanse gezag. In 1579 werd de Unie van Utrecht gesloten, waarbij de Noordelijk Nederlanden zich verenigden en verklaarden zich los te willen maken van de Spanjaarden. Ook Brugge (met Westelijk-Zeeuws-Vlaanderen) sloot zich datzelfde jaar nog hierbij aan. Twee jaar later was met het 'Plakkaat van Verlatinghe' de officiële onafhankelijkheids-

verklaring een feit en ging de binnenlandse opstand over in een echte oorlog. Zeeuws-Vlaanderen kwam als grensregio tussen Zeeland en Vlaanderen in de frontlinie te liggen.

Spaanse opmars

Alexander Farnese, de latere hertog van Parma, werd door de Spaanse koning naar de Nederlanden gezonden om de opstand neer te slaan. In 1583 trok hij Noord-Vlaanderen binnen. Als reactie hierop namen Staatsgezinde troepen gauw de stadjes (Ter)Neuzen en Biervliet in, en niet veel later ook Axel (1586). Hiermee verwierven ze een belangrijk bruggenhoofd in vijandelijk gebied. Niet voor niets schonk Willem van Oranje direct in 1584 stadsrechten aan Terneuzen. De steden Hulst en Sas van Gent werden echter door Farnese ingenomen. Om de Staatse 'dreiging' vanuit Terneuzen het hoofd te bieden, stichtte Farnese in 1583 aan de zuidkant van de Braakman de schans Sint-Philip (het latere Philippine). Al snel

Afbeelding

Het Vlaamse karakter van Sluis is onder meer af te lezen van het Belfort, een bouwwerk dat typologisch alleen maar voorkomt in Vlaanderen en omliggende contreien (Henegouwen, Frans-Vlaanderen).

besloten de Spanjaarden om een Linie van Communicatie tussen 'hun' steden Hulst en Sas van Gent aan te leggen, voorzien van verschillende forten om deze Linie en het achterliggende territorium te beschermen. Overigens zijn de namen van de forten nog altijd een goede indicatie om te bepalen of je op voormalig Spaans gebied bevindt (forten vernoemd naar Spaanse heiligen, zoals Sint-Marcus en Sint-Franciscus) of Staats gebied (waar hele andere namen in zwang waren, zoals Mauritsfort en Fort Nassau).

In West-Zeeuws-Vlaanderen werd in 1604 een beslissende slag geleverd. Prins Maurits wist IJzendijke in te nemen, alsmede ook Oostburg en Aardenburg. Deze doorstoot naar het zuiden leidde ook tot de inname van Sluis, een tot dan toe belangrijke Spaanse vesting. Tegelijkertijd raakte de Republiek dat jaar wel definitief Oostende kwijt, dat tot 1604 in Staatse handen was. Hulst werd op het einde van de oorlog veroverd door de Staatse (1645), terwijl het Land van Waas in Spaanse handen bleef. Ter hoogte van De Klinge koos men ervoor om de nieuwe landsgrens te laten samenvallen met de vroegere grens tussen het Land van Waas en het Hulsterambacht. Er was in deze contreien (nog) geen natuurlijke grens en de bestuurlijke grens liep dwars door de polder (de Konings-Kieldrecht polder), die in 1653 volledig werd drooggelegd). Een duidelijke natuurlijke grens is er niet en dus loopt de bestuurlijke grens over een lange dunne zandrug door de polder tussen De Klinge en Kieldrecht. Maar snel na het einde van de Tachtigjarige Oorlog kwam de Republiek in conflict met het machtige Frankrijk (Hollandse Oorlog, 1672-1678). In Hulst vreesde men voor een invasie en liet men de dijken rond de stad doorsteken om de vesting te versterken. Een gevolg hiervan was dat ook de landen langs de Spaanse kant van de grens water-

overlast hadden. Dit inspireerde de lokale polder om werk te maken van een dijk op de grens. Deze dijk moest voorkomen dat de Hollanders hun landen konden laten overstromen. Doordat die eerdergenoemde zandrug net iets hoger ligt, is hij minder vatbaar voor overstromingen, dus werd hierop de dijk aangelegd. Deze Koningsdijk lag overigens nog n t op Spaans (en nu Belgisch) grondgebied.

Na de vrede van 1648 was de rol van de Staats-Spaanse Linies dan ook nog lang niet uitgespeeld. We noemden zojuist de Franse inval van 1672, maar in de achttiende eeuw volgden nog de Spaanse en Oostenrijkse successieoorlogen en de binnenvallende Fransen onder keizer Napoleon. In 1830 vond de Belgische opstand plaats, waarin Zeeuws-Vlaanderen opnieuw een prominente rol vervulde.

Natuurlijke materialen

En zo liggen er in het hele gebied tussen Knokke en Antwerpen nog een kleine 450 'objecten' die verwijzen naar de Staats-Spaanse Linies en later gedane toevoegingen en verbeteringen die zijn aangebracht bij nieuwe strijdperikelen in deze grensregio. Het gaat hierbij om onder meer forten, schansen, linies, maar ook om vestingstadjes en inundatiesluizen. Het stelsel strekt zich aan beide zijden van de huidige landsgrens uit en tonen de sporen van de historische grens, die indertijd regelmatig verschoven is. De forten werden aangelegd op strategische plekken, zoals bij de monding van geulen of hoger gelegen wegen of dijken. Hierdoor kon er op veel plekken inundatie worden toegepast om de vijand te hinderen. De linies zijn over het algemeen nog redelijk goed in het landschap herkenbaar gebleven, hoewel er in de loop der jaren veel zaken verdwenen of nog slechts archeologisch bewaard gebleven zijn.

Afbeelding links
Fort Sint-Jacob,
onderdeel van de Linie
van Communicatie,
nabij Axel.

Afbeelding rechts
De Stenen Beer van
Philippine.

Want de Staats-Spaanse Linies zijn vooral met natuurlijke materialen geconstrueerd: aarde, hout en water. Al deze grondstoffen waren in dit gebied ruimschoots voorhanden. Het betekende wel dat de linies kwetsbaar waren voor verval. Grachten werden immers gedempt, wallen (deels) afgegraven en uiteraard vond er simpelweg ook erosie plaats, waardoor aarden structuren letterlijk afvlakten en minder zichtbaar werden of zelfs geheel verdwenen. En soms werd er gewoon een weg doorheen aangelegd, zoals bij Mauritsfort. Een enkel object kreeg een tweede leven als buitenplaats, zoals in de achttiende eeuw de Kruisdijkschans bij Aardenburg. Daarnaast waren er ook wel enkele stenen bouwwerken, zoals de Stenen Beer bij Philippine en de Zwartenhoekse Zeesluis bij Westdorpe (beide overigens achttiende-eeuwse versterkingen van de linies en militaire gebouwen binnen een vestingstad, zoals het arsenaal in Terneuzen.

De vestingwet van 1874 maakte het mogelijk dat steden hun vestingwerken afbraken. Deze wet was een andere oorzaak voor het verdwijnen van menig object van de Staats-Spaanse Linies, zoals in Terneuzen het geval was. Ook in Hulst, waar de vesting door de strategische ligging nabij Antwerpen tot het 'laatst' toe intact bleef, speelde na de wetsaanneming de discussie tot sloop van de vesting. Een plan van de gemeenteraad in 1918 om hiertoe over te gaan, stuitte echter op te veel weerstand van de bevolking.

Betekenis en herwaardering

Uiteindelijk bepaalde aan het einde van de Tachtigjarige Oorlog de posities van de strijdende partijen de grens tussen de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden. Ofwel, de loop van de huidige landsgrens tussen Nederland en België.

Daarbij is het landschap van Zeeuws-Vlaanderen een subtiel puzzel geworden van verschuivende frontlinies met bijhorende vestingen en infrastructuur. Niet voor niets is het ene dorp bijna volledig protestants en het andere bijna volledig rooms-katholiek. En de beboomde linedijken geven het gebied een subtiel landschappelijke schoonheid.

In de jaren nul van de eenentwintigste eeuw is de Provincie Zeeland gestart met de valorisering van dit betrekkelijk onbekende en geërodeerde militaire grenslandschap. Dit is uiteraard gebeurd in nauwe samenwerking met de drie Zeeuws-Vlaamse gemeenten, de buurprovincies en de in het gebied aanwezige terreinbeherende organisaties. Zo heeft Staatsbosbeheer in 2007 haar (voormalig Spaanse) forten Sint-Joseph, Sint-Jacob en Sint-Livinus opgeknapt en beter beleefbaar gemaakt, onder meer door de contouren met schanskorven te accentueren. Ook zijn er 'losse' elementen zoals de Zwartenhoekse Zeesluis gerestaureerd, is de stenen beer van Philippine uitgegraven en zijn de extensieve vestingwerken van Sluis weer gereconstrueerd. In 2012 kreeg Museum Het Bolwerk in het 'centraal gelegen' IJzendijke op opdracht van de Provincie Zeeland om als informatiecentrum voor de Staats-Spaanse Linies te fungeren. Een poging van de Provincie om de linies op de Nederlandse tentatieve lijst te krijgen, zodat ze in de toekomst genomineerd hadden kunnen worden voor de Werelderfgoedlijst van de UNESCO, werd helaas niet door het Rijk ondersteund. Enigszins jammer, maar desalniettemin blijft het gebied aantrekkelijk voor de fijnproever: een verstilde grensregio met een uniek militair grenslandschap uit de Tachtigjarige Oorlog, de tijd dat ons land op de wereldkaart gestalte kreeg.

David Koren

Meer lezen?

- Kuipers, Jan J.B. (2013). *De Staats-Spaanse Linies. Monumenten van conflict en cultuur.* Uitgeverij den Boer | De Ruiter, Vlissingen.
- Beenhakker, A.J. et al (2004). *Atlas van de historische vestingwerken in Nederland - Zeeland.* Stichting Menno van Coehoorn, Utrecht
- www.zeeuwseankers.nl/verhaal/verdedigingslinies
- www.staatsspaanselinies.eu

Trots op mijn monument

Van droom tot Huis Der Boede

Jorn de Boer en Jorien Verdijk verwelkomen de redactie op een van de eerste dagen van 2021 in hun gezellige keuken, waar alles net iets meer dan drie jaar geleden begon. Een zelfgemaakt gebakje, lekkere koffie, ruim anderhalve meter van elkaar zoals het hoort, de eerste sneeuwvlokken vallen... tijd voor een gezellige babbel over drie jaar wonen in Huis Der Boede.

Huis Der Boede werd gebouwd in de 18de eeuw als buitenplaats en was tot in de jaren dertig van de vorige eeuw bewoond. In 1940 werd het huis gevorderd door de Duitsers en kwam Wilhelm Münzer er wonen. In die periode verdween het originele interieur. Later werd het huis gebruikt voor de opvang van oorlogsinvaliden, voor mensen uit de buurt die verpleegd moesten worden: de start van het eerste verpleeghuis in Nederland. Er kwamen twee grote zijvleugels bij. Het pand was eigendom van de SVRZ, de Stichting voor Regionale Zorgverlening. In 2005 is de restauratie van het huis begonnen, de twee zijvleugels werden gesloopt en het huis werd te koop aangeboden. Een tijd lang werd het anti-krak bewoond. Een pand met geschiedenis, maar ook met veel werk. Jorn en Jorien werkten hiervoor samen met een architect die gespecialiseerd is in monumentale huizen.

Kamperen in eigen huis

Op 24 december 2017 kreeg het koppel de sleutels van het huis. Dezelfde dag begonnen ze met de grote schoonmaak en richtten ze een slaapkamer in. Kamperen in je eigen huis, noemen ze het zelf. Primitief, maar het is werkbaar. Er is een keuken, een douche, ze kunnen slapen en eten. Hun Zeeuwse verhaal kan beginnen. Sinds die dag zijn ze hard aan het werk om er een gezellig huis van te maken en hopen ze binnenkort hun mooie B&B met vijf ruime kamers open te stellen. Echte haast is er niet. Inmiddels is de verbouwing al ver

gevoerd. Hun facebookpagina laat mooi zien hoe het werk is geëvolueerd de laatste drie jaar. Het woongedeelte is gerestaureerd, en nu zo goed als af net als de gastenkamers. Met hun drie kleine kinderen wonen en werken Jorn en Jorien in dit prachtige woongedeelte.

Begin van een droom

Plannen om zo snel na de verbouwing in hun vorige huis in Breukelen opnieuw aan de slag te gaan in een nieuw pand waren er eigenlijk niet. Belangstelling om later ooit een B&B te beginnen was een verre meisjesdroom van Jorien. Ooit, later... Zo nu en dan eens rondstruinen op internet hoort bij de droom die nog pril is. Het had ook Drenthe kunnen zijn, waar Jorn vandaan komt. Ook daar hebben ze prachtige landgoederen met mogelijkheden voor een B&B. Het werd heel onverwacht Zeeland.

Toen ze het pand zagen op internet, wilden ze toch eens gaan kijken. Ergens moet je beginnen met je droom. Het pand ligt mooi gelegen in Koudekerke, niet ver van het strand, niet ver van de stad. Ze reizen af naar Zeeland, bekijken het lege pand (toen nog te midden van een enorme modderpoel) en zijn eigenlijk meteen verliefd. Dan gaan ze weer naar huis, laten het liggen want het was eigenlijk nog te vroeg voor hun dromen. Maar toch blijft het ergens sluimeren. Na enkele maanden maken ze een nieuwe afspraak, maar het huis is net verkocht. Dan pas voelen ze hoe hard het huis aan hen trekt.

Afbeelding

De authentieke trap die toegang geeft tot de vijf gastenkamers op de bovenverdieping | portret- en detailfoto Mieke Wijnen Fotografie.

Ze maken een afspraak met de projectontwikkelaar en als de koop uiteindelijk niet door blijkt te gaan, slaan ze hun slag. Een tijd later is Huis Der Boede van hen. Het begin van een nieuw avontuur. Van de ene verbouwing naar de andere.

Vijf gastenkamers op bovenverdieping

Wat hen aantrok in het pand was dat ze ondanks het monumentale aspect, wel de vrijheid hadden om hun B&B in te richten zoals ze dat zelf willen. De benedenverdieping had een gedeeltelijke

“Passant in de rijke geschiedenis van dit unieke huis”

renovatie gehad in 2005, maar de verdiepingen waren helemaal leeg. Doordat er geen authentieke delen bewaard waren gebleven, konden ze ook geen historische elementen stuk maken. In de gastenkamers boven konden ze dus zonder veel problemen vijf badkamers plaatsen. Uiteraard is rekening gehouden met de veiligheid van de

benedenverdieping; er is gewerkt met waterdichte bakken en verklikkers voor het geval er ooit een lek zou zijn. In hun woongedeelte hebben ze de oude authentieke elementen, zoals de originele schouwen en de plankenvloer, behouden en gecombineerd met onder andere een nieuwe keuken. Een echte uitdaging was het maken van een mix tussen modern comfort en authenticiteit. Ook in het souterrain was er weinig behoudenswaardig. Daar zijn nu de drie kinderkamers, en er is nog ruimte voor twee appartementen. De verbouwing is uitgevoerd met respect voor het huis. Vrijwel alles wat ze hebben gedaan is reversibel. Er zijn geen wanden verplaatst en geen aanpassingen gedaan aan de constructie.

Duurzaam monumentenpaspoort

Erfgoed Zeeland kennen ze van het duurzaam monumentenpaspoort. Dat is een uitgebreid rapport dat inzicht geeft in mogelijke maatregelen om je pand zo energiezuinig mogelijk te maken met duurzame energietechnieken. Dit rapport wordt na een uitgebreide inspectie door de Monumentenwacht van Erfgoed Zeeland opgesteld. Hiermee hebben ze rekening

Afbeelding
Huis 'Der Boede' aan
de Vlissingsestraat te
Koudekerke. Datering:
vóór maart 1971 |
Zeeuws Archief,
fotoarchief J. Torbijn,
Goes, nr KOU-P-30.

gehouden. Er is met voorzetwanden gewerkt, elke kamer heeft zijn eigen verwarmingslus en aparte thermostaten en ze kozen voor efficiënte verwarmingselementen. Op die manier kunnen ze heel gericht een deel van de kamers wel of niet verwarmen. Hun ambities liggen hoog op dat vlak, maar natuurlijk kan je niet alles tegelijk doen.

Genieten in Zeeland

Vrienden en familie verklaarden hen voor gek. In het verre Zeeland - sommigen dachten dat ze Nieuw-Zeeland bedoelden - waar je helemaal opnieuw moet beginnen. Geen vrienden en familie in de buurt en ver weg van hun werkplekken in de Randstad. Maar het werkt. Drie jaar later wonen ze in een prachtig huis, dat alles heeft om gasten te ontvangen. Jorn heeft de mooiste werkkamer van het land, zegt hij zelf. Spijt hebben ze niet. Hun vrienden en familie zien ze misschien wat minder frequent, maar als ze hen zien is het intenser. Minder kwantiteit, meer kwaliteit, zou je kunnen zeggen. En er gaat ook een nieuwe wereld open. Ze houden van de culinaire geneugten die Zeeland te bieden heeft, en ook Vlaanderen ligt in vergelijking met hun vroegere woonplaats vlakbij. Een bezoekje aan Gent of Antwerpen is makkelijk te doen.

Dat Jorn en Jorien trots zijn op hun monumentenpand hoor je in hun enthousiasme. Het wauw-gevoel dat zij hebben willen ze delen,

met familie en vrienden maar ook met hun toekomstige gasten. Ze voelen zich een passant in de rijke geschiedenis van het unieke huis, dat ze niet alleen voor zichzelf willen houden. Huizen als dit worden immers niet meer gebouwd. Het wordt een prachtige B&B, met een monumentale ontbijtkamer - de trots van Jorien - en als je de recepten op hun facebookpagina ziet, krijg je al zin in het ontbijt dat hier later geserveerd gaat worden. Wij hebben het alvast op ons to-dolijstje gezet: een weekendje Huis Der Boede. Nog even geduld!

Ben jij ook zo'n trotse monumenteigenaar?

Laat het de redactie weten!

Wil jij je verhaal delen met de andere lezers van *Zeeuws Erfgoed*, neem dan contact op met de redactie: zeeuws erfgoed@erfgoedzeeland.nl.

Abonnees van de Monumentenwacht die aan de interviewreeks deelnemen, ontvangen voor hun medewerking de professionele portret- en detailfoto die bij hun verhaal worden afgebeeld.

Herontdekking collectie Museum Veere

Museum Veere herontdekt in deze 'bijzondere' tijden haar collectie. Samen vormen de ontdekkingen de wisseltonstelling 'Ode aan Alma'. De gevonden objecten, waaronder tekeningen, streekdrachten, foto's en schilderijen, zijn tot en met 31 mei 2021 te zien in de Schotse Huizen aan de Kaai in Veere.

Alma Ochs voer aan het begin van de twintigste eeuw vanuit Engeland met het kotterjacht Estrella de haven van Veere binnen. Haar vader, de diamantair Albert Ochs, bezat daar De Struys, een van de Schotse Huizen aan de Kaai. Op Walcheren werd ze geraakt door de bonte streekdrachten van de boerenbevolking met zijn fraaie kleuren en stoffen die een leven lang voldeden. Ze weerspiegelden het duurzame leven van het platteland. Het bekoorde haar zodanig dat ze streekdrachten ging verzamelen en na verloop van tijd een aardige collectie bezat. Ook deed ze diepgaand onderzoek, dat resulteerde in twee

Alma Ochs voelde zich bevoorrecht dat ze de zomermaanden in het schilderachtige havenstadje Veere mocht doorbrengen, waar elke dag de hoogaarzen met hun visvangst binnenvoeren. Ze assisteerde haar vader bij de tentoonstellingen in De Struys, die hij vanaf 1916 in navolging van Domburg hield. Tal van bekende kunstenaars zoals Jan Toorop, Henri Le Fauconnier, Ossip Zadkine, Matthieu Wiegman en Lou Loeber kwamen bij hen over de vloer. Albert Ochs stierf in 1921 onverwachts tijdens een bezoek aan het kunstenaarsdorp Barbizon in Frankrijk. Alma Ochs zou tot de Tweede Wereldoorlog de tentoonstellingen voortzetten. In 1947 schonk ze het huis De Struys met haar collectie aan het Rijk. Daarna is de collectie Ochs aangevuld met schenkingen en legaten.

Afbeelding

Alma Ochs met haar vader Albert Ochs aan het roer van de Estrella, circa 1909 | collectie Museum Veere.

schitterende naslagwerken: *The national costumes of Holland* (1932) en *Rural Costume - its Origin and Development in Western Europe and the British Isles* (1970).

Ode aan Alma

Om Alma Ochs te eren presenteert Museum Veere van 29 november 2020 tot en met 31 mei 2021 een verrassende tentoonstelling met streekdrachten, tekeningen, grafiek, foto's, schilderijen en objecten uit de collectie. De tentoonstelling met de titel 'Ode aan Alma - herontdekking collectie Museum Veere' is bijzonder omdat het merendeel van de werken en objecten voor het eerst getoond worden. De geliefde streekdrachten van Alma Ochs zullen door het hele gebouw van De Struys te zien zijn. Zij vormen de rode draad van de tentoonstelling, die niet alleen een

herontdekking maar ook een herwaardering van de eigen collectie zal zijn.

Jacqueline van Paaschen

*Afbeelding links
Stuk des Verbonds |
collectie Zeeuws
Museum.*

*Afbeelding rechts
Liefde is de eerste wet |
collectie Zeeuws
Museum.*

T/m 20 juni 2021 in het Zeeuws Museum

H.E.L. – Jan de Prentenknipper

H.E.L. is een van de afkortingen die Jan de Prentenknipper (1798-1870) gebruikte in zijn werk, dat vol met bijbelse verwijzingen zit. Hier staat het echter voor Hoop En Liefde, twee thema's die centraal stonden in het leven van de Zeeuwse prentenmaker, dat bepaald geen pretje was. Zonder vaste verblijfplaats zwierf hij met zijn gezin over de Zeeuwse eilanden.

De tentoonstelling geeft een zo compleet mogelijk beeld van het leven en werk van de volkscunstenaar Jan Huijszoon, zoals zijn echte naam luidde. In Zeeland geldt hij als een provinciaal icoon. Zijn werk maakt deel uit van museale collecties, maar bijzonder is dat er ook nog veel prenten in particulier bezit zijn. Door deze samen te brengen wordt niet alleen de unieke artistieke kwaliteit van het werk duidelijk, maar krijgen we ook inzicht in de negentiende-eeuwse belevingswereld in Zeeland. Illustrator Masha Krasnova-Shabaeva is uitgenodigd om op haar typerende wijze vorm te geven aan het bewogen leven van Jan de Prentenknipper.

zelfgemaakte bijbelprentjes. Zo nu en dan vindt hij onderdak bij een boer. In ruil voor een slaapplek maakt hij dan een prent van de boerderij en het werk op het land. Jan zwerft onder andere over de eilanden Zuid-Beveland en Walcheren, door Zeeuws-Vlaanderen en Tholen.

Knippen is eigenlijk niet het juiste woord voor wat hij doet: Jan de Prentenknipper snijdt en beitelt de voorstellingen uit papier. Vervolgens plakt hij ze op een stevig stuk papier en beschildert ze met waterverf en soms ook met handgeschreven teksten. Zijn knipsels geven een bijzondere kijk op de negentiende-eeuwse Zeeuwse leefwereld.

Wie is Jan de Prentenknipper?

Op geheel eigen wijze geeft Jan Huijszoon, alias Jan de Prentenknipper, de wereld om hem heen weer. Hij trekt, soms samen met zijn gezin, van plaats naar plaats op zoek naar werk. Om het magere inkomen aan te vullen verkoopt hij

Nieuwe doorlopende leerlijn erfgoededucatie van start
Reizen in de Tijd door Zeeland

Afbeelding
Kinderen in het Zeeuws
maritiem muZEEum.

Zeeland heeft een rijke geschiedenis en een ruim aanbod aan erfgoed. De provincie heeft de grootste museumdichtheid van Nederland en telt meer dan 3.500 rijksmonumenten. Ook in het landschap zijn veel sporen uit het verleden terug te vinden. Een goed gevulde snoepkast waar het onderwijs gemakkelijk uit kan putten zou je denken.

Maar, dat is niet helemaal waar. In de afgelopen jaren is gebleken dat het aanbod van erfgoed en de vraag vanuit het onderwijs niet altijd op elkaar zijn afgestemd. Daarom hebben Erfgoed Zeeland, Cultuurkwadraat, de drie regionale cultuureducatiebureaus - Kunsteducatie Walcheren, KCE Oosterschelderegio, Cultuureducatie Zeeuws-Vlaanderen - en de vijf thema musea - Bevrijdingsmuseum Zeeland, Industrieel Museum Zeeland, Watersnoodmuseum, Zeeuws Museum,

Zeeuws maritiem muZEEum - de handen ineengeslagen.

De komende jaren, gaan deze partners, samen met de Archipel Scholen Het Talent in Middelburg en De Ravenstein in Vlissingen en met Radar Scholen Jan Wouter van den Doelschool in Zierikzee en Onder de Wieken in Burgh-Haamstede, werken aan een doorlopende leerlijn op het gebied van erfgoed: Reizen in de Tijd door Zeeland.

“Reizen in de Tijd brengt het verhaal achter ons regionale erfgoed dichterbij de kinderen”

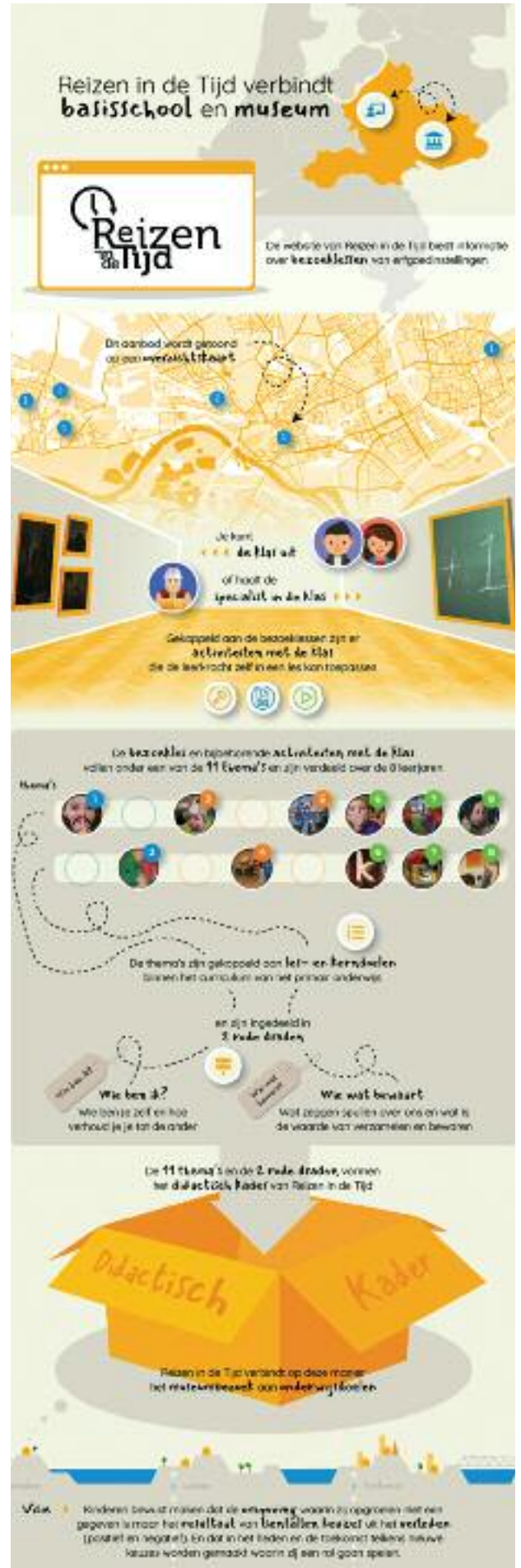
Nieuwe doorlopende leerlijn verbindt

'Reizen in de Tijd door Zeeland' verbindt basisschool en erfgoedlocatie door middel van elf thema's die passen bij elk type basisonderwijs. Voor scholen wordt het hierdoor eenvoudiger om eigen lesstof te verbinden aan een locatiebezoek. Dankzij 'Reizen in de Tijd' maken leerlingen door de schooljaren heen een reis door de tijd in hun eigen omgeving, dicht bij huis of iets verder weg in Zeeland. Hoe verder op weg in de leerlijn, hoe breder het perspectief en hoe groter de wereld. Reizen in de Tijd is zoveel mogelijk lesstof vervangend. Het format werd samen met het onderwijs ontwikkeld door Erfgoed Gelderland en is daar inmiddels een beproefde en succesvolle methode voor erfgoededucatie.

Looptijd

Het project heeft een looptijd van drie jaar. In die periode worden lessen ontwikkeld voor verschillende musea, krijgen leerkrachten en museumkrachten trainingen, wordt er een kennisnetwerk opgebouwd en ontstaat er een duurzame samenwerking tussen scholen, erfgoedinstellingen en cultuureducatiebureaus. Na drie jaar, is er een Zeeuwse doorlopende leerlijn erfgoededucatie ontwikkeld, die geïntegreerd wordt in de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit en waar iedere aanbieder van erfgoededucatie op aan kan sluiten. Het project Reizen in de Tijd is mogelijk dankzij een bijdrage van de Provincie Zeeland, het Fonds voor Cultuurparticipatie, het Prins Bernhard Cultuurfonds Zeeland, de gemeenten Middelburg en Vlissingen.

Danielle Otten

Van Zeeuwse puierrek en padderdoelekes

De lente is in aantocht en omdat ontspanning in deze coronatijd wat beperkter is, gaan veel mensen nu wat meer wandelen. In 2021 staat het landschap trouwens in de kijker in het themajaar 'Ode aan het Nederlandse Landschap'. Misschien hoog tijd om ook eens wat aandacht te besteden aan wat er in het talige landschap nog te zien en te leren is.

Wat denk je bijvoorbeeld van kikkers, kikkerdril en kikkervisjes? De Zeeuwse kinderen van nu vangen wellicht minder kikkervisjes dan hun oma's en opa's in hun kinderjaren. Er zullen er ongetwijfeld ook veel minder zijn dan toen, maar toch nog voldoende om er eens aandacht aan te besteden. Kikkers zijn een beschermde diersoort, je mag ze dus niet vangen. Kikkers leggen na de paring gemiddeld twee- tot drieduizend eitjes. Vanaf eind maart vind je kikkerdril in de sloten.

Koele kikkers

De kikker heet nu in Zeeland ongetwijfeld overal *kikker*, maar vijftig jaar geleden was dat woord nog niet ingeburgerd. Onder invloed van tv en radio, maar ook door voorleesboekjes wordt kleine kinderen zelfs in een dialectsprekend gezin al vlug geleerd dat dat springerige beestje uit de verhalen

“Vangen Zeeuwse kinderen nog veel puujeiers?”

een *kikker* heet. Vroeger zei bijna iedereen nog *puut* in Zeeland. Dat klonk behalve in Oost-Zeeuws-Vlaanderen trouwens overal als *puut*, de *ui* wordt immers als *uu* uitgesproken in het grootste deel van Zeeland. Weinig variatie dus, maar dat geldt niet voor de eitjes van de kikker.

Van puibedden en puivekken

In het Woordenboek der Zeeuwsche Dialecten staan zeven verschillende benamingen voor wat we in het Nederlands *kikkerdril* noemen. Een aantal daarvan vinden we ook in de enquête

die professoren uit Gent, samen met P.J. Meertens in de jaren dertig hebben opgevraagd voor de Reeks Nederlandse Dialecten (RND).

De Reeks Nederlandse Dialectatlassen bevat meer dan een kwart miljoen dialectzinnen uit Nederland en Vlaanderen, die tussen 1923 en 1982 verzameld zijn op initiatief van de Gentse professor Blancquaert. De fonetische transcripties zijn nu digitaal beschikbaar gesteld door onderzoekers van de Universiteit Gent op www.dialectzinnen.ugent.be. Ook die van Zeeland kunt u daar vinden.

Het eerste deel is altijd *puute*, *puude* of *puuje* en op Overflakkee ook *kikker*. Het tweede deel van de samenstellingen is *bed*, *eiers*, *nest*, *vekken*, *dril* en *kwal*. Het gemakkelijkste woord is *puujeiers* op Walcheren, West-Zeeuws-Vlaanderen en Land van Axel, de eieren van de kikker dus. De andere toevoegingen hebben misschien iets meer toelichting nodig. Op Zuid-Beveland komt bijvoorbeeld *bedde* voor en *nist*. De brij met eitjes wordt hier voorgesteld als een nest of bed waarin de eieren rusten, zoals dat bij vogels het geval is. *Dril* (zowat overal in Zeeland) en *kwal* (op alle eilanden behalve Walcheren en Noord-Beveland) verwijzen naar de geleachtige, trillende massa. *Dril* is verwant aan *trillen*. En ook de *kwal* kennen we als een geleachtig iets. En wat met *vekken* op Walcheren? *Vekken* is niet zo bekend in de Nederlandse dialecten, zeker nu niet meer. Het is de meervoudsvorm van *veek* en/of *vaak*. Ook *deek* zou hetzelfde betekenen. Het verwijst in Zuid-Holland en Zeeland naar vuil in de sloot, of naar kroos. De oorspronkelijke betekenis van zowel *deek* als *veek* is 'bedekking van het water'. Het woord is elders niet of nauwelijks bekend. Het is wel bewaard gebleven in plaatsnamen.

kikkervisje

- dikkop, dikkopje
- dikkopper
- donderkopje
- kikkervisje
- oepadoel, oepadoeletje
- paddendoeletje
- puidkop, puidkopje, puitkop, puitkopje, puitskop, puitskopje
- puidoel, puidoeletje
- puijong, puijong
- puilonke

Staarten en koppen

Na enige tijd veranderen de eitjes in kikkervisjes of dikkopjes. Die heten in Zeeland vaak *dikkopje*, net zoals in de standaardtaal, maar ook *puutevisje*, *puukopje*, *staartkikker* en *staertpuut* zijn bekend. Het diertje ziet er immers uit als een visje met een dikke kop en een lange staart. Allemaal uiterlijke kenmerken die in de naamgeving naar voren komen. *Puijong* is ook duidelijk, het wordt opgegeven in Aardenburg. In Oost-Zeeuws-Vlaanderen hoor je aan de grens met Vlaanderen ook (*h*)oekedoeleke, *puidoeleke* of *paddendoeleke*, een woord dat vooral in het Waasland bekend is. De etymologie van dit woord is niet helemaal duidelijk, maar *doel* verwijst wellicht naar iets ronds, of het is afgeleid van een werkwoord dat 'zwellen' betekent, wat ook op iets groots wijst. De grote ronde kop van het visje is immers wat het meest opvalt. *Puidoeleke* en *pad(der)doeleke* zijn misschien de oudste vormen waaruit vormen als *oekedoele*, *hoofdooel*, *hoepedoele* enz. zijn ontstaan. *Oekedoeleke* is daarvan de meest bekende en verspreide vorm, die dus ook in Oost-Zeeuws-Vlaanderen gebruikt werd. In Koewacht en Heikant geven ze ook *puilonke* op. Waar dit lonke vandaan komt is niet duidelijk. Ook in Stekene kennen ze dit woord. Elders in Vlaanderen komen ook woorden voor met *-lompe* of *-loemer*. Zuiddorpe kent *potsekop*, waarin *pots* alweer verwijst naar een dikke kop. Die namen komen ook voor in de dorpen over de grens met Vlaanderen. *Donderkopje* komt verspreid voor in Zeeland, maar ook daarbuiten. Het is eigenlijk de larve van een soort pad, maar voor de eitjes en visjes worden puiten en padden door elkaar gebruikt.

Een puit in de keel

We kennen de kikker - en vroeger *puut* - ook in de uitdrukking *een kikker/puut in de keel*. Dit wordt gezegd wanneer iemand schor is. Maar de kikker is ook nog bekend in enkele andere uitdrukkingen.

Wanneer iets onmogelijk is, bijvoorbeeld omdat er niet voldoende geld is, wordt in heel Zeeland wel eens gezegd dat *een puit geen pluimen heeft*, dat je *van een puit geen pluimen kunt trekken*, dat je *geen puit kan pluimen* (met de uu-uitspraak natuurlijk). Goedereede zegt: *Plok is pluimen van een puit*. Wil je toch het onmogelijke proberen dan kan je zeggen: *hij zou een puit het vel afdoen*. En met padden moet je ook opletten, want *je krijgt voor een puit een pad in de plek of je komt van een puit op een pad* betekent dat je er niets mee opschiet, want dat je nog iets slechts krijgt dan je al had. De puit is ook nog te herkennen in de boze geest die in waterputten woont. In Zeeland wordt hij meestal *Jan Haak* genoemd, maar ook (*h*)akepuut is bekend. In Aardenburg heet hij *Jan (h)akepuut*, in Biervliet en Colijnsplaat gewoon (*h*)akepuut. Het Land van Axel gebruikt naast *akerpuut* (aker=emmer) ook (*h*)akepuut. Uiteraard klinkt puit afhankelijk van de plaats waar je bent als *puut* of *pui*.

De kikker vormt ook mooi vergelijkingsmateriaal. Je kan bijvoorbeeld *zo blij zijn als een puit die poten krijgt*, je kan *zo arm of zo kaal zijn als een puit*, maar ook *zo moe als een puit*. Ten slotte kun je ook *zitten kijken als een puut op een kluit* of *op een stoppel*. Die stoppel herinnert misschien wel aan het kwa-jongensspel van vroeger, waarbij een stoppel in de aars van de kikker werd gestopt om de kikker op te blazen. Dergelijke spelletjes leer je misschien beter niet meer aan je (klein)kinderen. Een verouderde uitdrukking die hetzelfde betekent is *kijken als een puit op een meebed*, een bed van meekrap. Maar wie weet nu nog wat dat is?

Slot

Ben je nog eens aan de wandel, denk dan niet alleen aan het landschap zelf, maar ook aan het talige erfgoed dat hier zomaar te vinden is. Geniet van het landschap en alle mooie woorden die daarbij horen.

Veronique De Tier

Geslaagd in coronatijd

*Afbeelding
De geslaagde
BOL 4-leerlingen met
hun diploma.*

Het is voor leerlingen in deze coronatijd niet altijd makkelijk om hun diploma te halen, door uitval van lessen en thuis-onderwijs. Toch zijn er eind 2020 24 leerlingen van Scalda BOL 4 en 13 leerlingen van het Nationaal Centrum Erfgoedopleidingen mbo 4 geslaagd voor hun certificaat en branchediploma.

De studenten van Scalda krijgen in de eerste periode van het vierde leerjaar de opdracht zich te verdiepen in een monumentaal pand. Zo moeten ze een monument 'adopter' waar ze de geschiedenis en hetgeen er in de loop van de tijd met het monument is gebeurd onderzoeken. Ze moeten dan bijvoorbeeld het ontstaan van een gebouw, waar het voor gebruikt is, wat er later is bijgebouwd of verloren is gegaan en wat er aan het pand is gerestaureerd proberen uit te zoeken. Na het onderzoeken van hun monument maken ze een verslag dat ze later uitwerken tot een presentatie, die ze toelichten voor een beoordelingscomité (aantal leraren) die daar een cijfer voor geven. Begin december is iedereen (nadat een aantal leerlingen een herexamen hebben gedaan) geslaagd en kregen ze hun certificaat uitgereikt door de ROP-coördinator van Zeeland, John Akkermans.

Lockdown

In het schooljaar 2018/2019 begonnen dertien vakvolwassen beroepsbeoefenaars aan hun tweejarige opleiding mbo 4 Specialist Restauratie Timmeren/Metselen. Aan het einde van het eerste

schooljaar slaagden ze allemaal en gingen over naar het tweede schooljaar. Halverwege het tweede schooljaar - medio maart- deed COVID-19 zijn intrede in Nederland en kwam de opleiding stil te liggen. Doordat er van overheidswege geen lessen meer gegeven mochten worden, kon de streefdatum - einde schooljaar 2019/2020 - niet gehaald worden. Na de zomervakantie mochten de leerlingen weer klassikaal les krijgen en werden de lessen weer voortgezet. Na hard werken en leren zijn de leerlingen er toch in geslaagd om voor het einde van het jaar 2020, weliswaar met enkele maanden vertraging, alsnog te slagen voor hun branchediploma.

Inmiddels was de tweede lockdown van kracht en kon er geen gezamenlijke diploma-uitreiking plaatsvinden. De leerlingen kregen op hun laatste lesdag een officieel eindgesprek. Nadat alle gespreken waren gevoerd, kregen ze allemaal te horen dat ze geslaagd waren. Na het in ontvangst nemen van hun diploma, werden de leerlingen via een videoboodschap gefeliciteerd door Anita Pijpelink, gedeputeerde van Zeeland.

ERFGOEDallerlei

Erfgoed Zeeland kan geen aanvullende informatie verstrekken over de verkoop van verschenen publicaties.

BOEKEN EN EENMALIGE UITGAVEN

Allie Barth & Albert Kort, *Zeeuws vertellingen* (Goes: Paard van Troje, 2020) 112 pag.; ill., foto's. Net als in *Bevelandse belevenissen* en *Bevelandse vertellingen* wordt in dit boekje aandacht besteed aan het leven van 'gewone' mannen

en vrouwen met hun deugden en tekortkomingen in opvoeding, huwelijk en beroep. De voormalige archivaris en historicus vertellen 22 korte verhalen die spelen in de achttiende eeuw tot het begin van de twintigste eeuw. Deze gaan onder meer over mijnen op de kust, spionage in de provincie, een arts die te diep in het glaasje keek, socialisme in Vlissingen, de kerk in Goes, commotie in Kattendijke, een predikant op het verkeerde pad, een tragedie in Groede, een onverbloemde antisemit en verkiezingsstomult in Aardenburg. Met fotoverantwoording en inleiding.

Bianca van Duin-Cornelisse, *Jhr. Ir. Jacob Luca Boreel. Waterbouwer van de Zuiderzee en Zeeland* (Roosendaal: Altorffer, 2020) 384 pag.; ill., foto's, krt., plattegr. Jakob Lucas Boreel (1883) kwam uit een invloedrijke familie en studeerde aan de Technische Hogeschool (de voorloper van de TU) in Delft en werd waterbouwer. Hij kwam in Middelburg te werken waar een voorouder in de directie van de VOC zat.

Boreel ging werken voor het Waterschap Polder Walcheren en ontwierp drie gemalen op Walcheren die nog altijd worden gebruikt. Een daarvan draagt zijn naam, De Boreel. In dit boek komen zijn stamboom, gezinsleven, vriendschappen en werk als ingenieur aan bod. Het in oblongformaat uitgegeven werk telt 24 hoofdstukken. Onderwerpen die daarin voorkomen zijn onder meer de dijken en duinen van Walcheren, kamperen en

toerisme, baggerwerkzaamheden, personeel van het Waterschap en werkzaamheden, de gemalen in Ritthem, Middelburg en Veere, wegen en wegbeheer, de oorlogsjaren, een nieuw polderhuis in Middelburg en het Waterschap anno nu. Voorzien van een grote hoeveelheid unieke afbeeldingen. Met eindnoten, gebruikte literatuur en nawoord.

Margreeth Ernens-Abrahamse (samenst. en eindred.), *Album van de redacteurs van Zeeuws Weerzien* (Zeeuws Weerzien, 2020) 56 pag.; ill.,

foto's. Bevat 26 redactionele stukjes over herinneringen aan de eigen jeugd van de schrijvende redactieleden in Zeeland. De verhalen lopen globaal door alle delen van de provincie, vanaf de jaren vijftig tot en met tachtig. Deze verhalen verschenen eerder op de site van Zeeuws Weerzien, toen door corona de uitgave van de krant Zeeuws Weerzien tijdelijk gestaakt moest worden.

Johan Francke, 'Deesen zaak dient... in alle opzigten op het seceetsten gehouden te worden.' Het plan van Hogguer & De Galz voor een illegale slavenreis via Angola naar Saint-Domingue (1781) (Zoutelande: Bontekoe, 2020) 24 p.; ill., grav., foto, krt. Tevens verschenen als pdf:

opac.zebi.nl/vubis/PDF/429902654.pdf. In januari 1781 stuurden de Curaçaose handelsagenten Hogguer & De Galz de opzet voor een plan voor een illegale slavenreis aan de Vlissingse reders Steven Matthijs Snouck Hurgronje en Abraham Louijssse. Hogguer & De Galz becijferden torenhoge winsten bij een reis die via Angola als geheime bestemming het Franse Saint-Domingue had, waar de vijfhonderd te vervoeren slaven zouden worden verkocht voor een enorme retourlading suiker, koffie, katoen en indigo. De auteur gaat in op de hierbij betrokken personen, het Zeeuwse handelsnetwerk in het Caribisch gebied, de marktprijzen die destijds conform waren en analyseert het voorstel op haalbaarheid. Beide handelsagenten gingen er, zonder hierover enige morele bezwaren te uiten, vanuit dat 20% van de vervoerde slaven zou overlijden tijdens de reis. Het is evenwel twijfelachtig of het plan ooit is doorgedaan. De brieven werden tijdens de Vierde Engelse Oorlog door de Britten buitgemaakt en arriveerden nooit op de bestemming.

Willem van der Ham, *Meester van de zee. Grondlegger van het Deltaplan* (Amsterdam: Boom, 2020) 372 pag.; ill., foto's, krt., plattegr., tek. De Deltawerken, beschouwd als een modern wereldwonder, werden door de grillige ingenieur Johan van Veen

(1893-1959) bedacht. Lang voordat de Watersnoodramp plaats vond waarschuwde hij voor de te zwakke dijken. Als geen ander begreep Van Veen de grillen van de Nederlandse delta en zijn plannen voor de kustbescherming zijn nog immer actueel. Ook besefte Van Veen welke gevaren er voor Nederland schuilden in de zeespiegelstijging, waarmee hij ook een van de eersten was die zich met klimaatwetenschap bezighield. De auteur van deze biografie hield zich al eerder bezig met waterstaatsgeschiedenis. Na de introductie is er een voorwoord door Rutger Bregman, een inleiding, gevolgd door negen hoofdstukken. Die volgen chronologisch het leven van Johan van Veen, achtereenvolgens: Jeugd, Drenthe, Suriname, Onderzoek alles, Oorlogsjaren, Dr. Cassandra, 1 februari 1953, Sluit de kust zoveel mogelijk en De laatste jaren. Met uitgebreid slot en een nog uitgebreider epiloog. Daarna volgen eindnoten per hoofdstuk, een uitgebreid bronnenoverzicht en personenregister.

Liza van der Heijden-van der Werff, Susan Bakx-Plasmans, Wim van der Heijden, Mart Bakx, *De Zeeuwse streekdrachten. Goed gemutst* (Zwolle: Wbooks, 2020) 232 pag.; ill., foto's, tek., krt., plattegr. Derde en laatste deel in een serie over de Zeeuwse streek-

drachten, waarin in dit geval de muts centraal staat. De streekdrachten van de afgelopen tweehonderd jaar worden besproken en daarnaast worden patronen gegeven waarmee zelf gewerkt kan worden. De muts wordt behandeld van boven- tot ondermuts, een handleiding voor het maken, opmaken, stijven, strijken en dragen ervan. Binnen de regio's en eilanden worden bovengaande onderwerpen telkens opnieuw besproken. Het boek legt tevens verband tussen de streekdracht en de hedendaagse mode, waardoor het inspiratie kan zijn voor ontwerpers. Naast alle Zeeuwse eilanden worden ook enkele specifieke regio's in de streekdracht besproken zoals: Axel, Arnemuiden, Nieuw- en Sint Joosland, het Land van Cadzand, het Land van Axel en het Land van Hulst.

Germen Modde, *Een klein dorp met grote dromen. 44 jaar carnaval in Uulehat* (Aardenburg: ACS de Nachtuuln, 2020) 168 pag.; ill., foto's. Aardenburg heet Uulehat in carnavalstijd.

Dit boek verscheen ter gelegenheid van het bestaan van viermaal elf jaar carnavalsvereniging de Nachtuuln. Na een inleiding is er onder meer aandacht voor de rol van de burgemeesters, de Prins carnaval, jeugdprinsen en -prinsessen en een overzicht over carnavalsviering in het algemeen, in het bijzonder in Zeeuws-Vlaanderen. Hierna volgen vier hoofdstukken waarin chronologisch viermaal elf jaargangen carnavalsviering worden besproken. Voorzien van vele kleurenfoto's. Met in de bijlage een overzicht van alle bestuursleden en Raden van Elf van de carnavalsvereniging.

Danker Jan Oreel (tek.), **Frank Jonker** (tekst strippag.), **Jan Kuipers** (tekst canon), *Kapelle in strip. Biezeling, Eversdijk, Kapelle, Schore, Wemeldinge* (Kapelle: Boekhandel Lectori, 2020) 48 pag., tek. Stripverhaal waarin in acht tijdvakken, van

de jagers en boeren tot Annie M.G. Schmidt, Jan Peter Balkenende en Jo de Roo over de geschiedenis van Kapelle wordt verhaald. Opgenomen is ook een tekstuele beschrijving van alle onderwerpen van de Canon van Nederland en een tijdbalk.

L.A. de Visser, *'Grintwegbewoners.' 300 jaar eigendom van de boerderij aan de Grintweg* (Meliskerke: L.A. de Visser, 2020) 127 pag.; ill., foto's, grav., tek., krt., plattegr. Inmiddels herziene en uitgebreide uit-

gave van een eerdere druk. Bevat diverse kaartjes van de situering van de boerderij op Walcheren, een reeks van 24 bijlagen van veelal archivalia en een lijst van gebruikte bronnen. De tien hoofdstukken omvatten de even zovele eigenaren van de boerderij en zijn chronologisch in de tijd geplaatst. Onder hen de oprichter Leendert Bomme en de families Francke, Maljaars en De Visser. Voorzien van veel beeldmateriaal en archiefstukken over de boerderij.

Francisca van Vloten, *Drie bijzondere collecties in beeld. Een introductie - Drei besondere Sammlungen im Bild. Eine Einführung* (Domburg: De Factory, 2020) 118 pag.; ill., foto's, tek. Publicatie uitgegeven

ter gelegenheid van drie in 2017 en 2018 gehouden tentoonstellingen: Langs paden

van verlangen, de wijde stilte en bijzondere collectiestukken van de kunstenaarskolonie Domburg. Tweektalig (in Nederlands en Duits) uitgegeven catalogus bij de tentoonstelling en met een overzicht van de tentoongestelde werken uit de verzamelingen van de gemeente Veere, het Marie Tak van Poortvliet Museum Domburg en de collectie Francisca van Vloten. Voorzien van korte inleidingen bij de gehouden tentoonstellingen en verzamelingen. Bevat ook een overzicht van tentoongestelde kunstenaars.

Jakko Westerbeke, *Tankwrakken op Westkapelle. Militaire voertuigen na de Tweede Wereldoorlog achtergelaten op een Walchers dorp* (Westkapelle: Westerbeke, 2020) 188 pag.; ill., foto's, tek., krt., plattegr. Tevens verschenen als pdf:

tankwrakken.westerbeke.name/downloads-nl.html en in een Engelstalige en Westkapelse versie in streektaal. Overzichtswerk van alle zich ooit in het dorp bevindende wrakken die met de bevrijding in november 1944 achterbleven in het dorp. In 'historische achtergrond' wordt een overzicht gegeven van alle gebruikte voertuigen van de betrokken eenheden. Behandelde locaties zijn onder meer de Zuidstraat, 't Stort, 't Gat en Erika. Er is een hoofdstuk over kleuren en markeringen op de voertuigen. In de aanhangsels A t/m H volgen diverse nadere details over de voertuigen. Met verklarende woordenlijst, bronnen, beknopte eindnoten en een index.

Bert Zandvoort (samenst.), *De prikkllok. De controleklok, een machine voor de industrialisatie. Een expositie in het Industrieel Museum Zeeland 2020* (Sas van Gent: Industrieel Museum Zeeland, 2020) 52 pag.; ill., foto's, tek. Catalogus

bij de tentoonstelling van het Industrieel Museum Zeeland (IMZ) in Sas van Gent. Daarin is er aandacht voor de geschiedenis van de prikklok en de arbeidstijdmeter. Daarbij worden veel apparaten getoond, die voor een deel afkomstig zijn uit de voormalige collectie van Atimo Personeels-techniek. Ook is er aandacht voor andere controleklokken zoals de duivenklok en de tachograaf en de rol van de controleklok bij de arbeid. Het boekje sluit af met een overzicht van alle tentoongestelde objecten.

Jan Zwemer en **Paul Heerschap**, *'Maar' meid en knecht in het Deltagebied. Met de monoloog 'Buuten'* (S.l.: Zeeuwse Dialect Vereniging, 2020) 144 pag.; ill., foto's, tek. Bewerking van een script

voor een film naar een monoloog. Daarbij werd de tekst aangevuld met verhalen over het leven van de knecht en de meid in het agrarische Deltagebied voor de Tweede Wereldoorlog. Geschreven in zowel dialect als ABN. Bevat een zestigtal illustraties van leven op de boerderij. In tien hoofdstukken wordt onder meer ingegaan op de onderwerpen: inwonend personeel in het Deltagebied, werk van de meiden, werk van de boerenknechten, paardenknechten, knechten en meiden in de jaren 1820, beelden van het landleven en onkruidbenamingen in de regio. Als laatste volgt de monoloog 'Buuten', zelf voorzien van een inleiding. Met literatuurverantwoording.

Bert Zandvoort (samenst.), et al., *De laatste boerenbruiloft 1973-2019. Het einde van een traditie. Een tijdelijke tentoonstelling in het Museum Hulst 28 maart t/m 28 juni 2020* (Museum Hulst, 2020) 68 pag.; ill.,

foto's. Online beschikbaar via: www.museum-hulst.nl/files/exposities/pdf/boekje-boerenbruiloftversie-6-maart.pdf. Catalogus bij de gelijknamige tentoonstelling die tussen 28 maart en 28 juni 2020 werd gehouden. Deze had als onderwerp de laatste boerenbruiloft in Museum Hulst. Het beschrijft een traditie van 46 jaar, die door verminderde belangstelling in 2019 voor het laatst plaatsvond. De boerenbruiloft begon als een leuke activiteit op een stillere carnavalsdag en groeide uit tot een vaste trekpleister op de dinsdagmiddag in Hulst. In het boekje zijn alle momenten van de boerenbruiloft opnieuw te beleven. Daarbij wordt onder meer ingegaan op de historie van het evenement en het verdwijnen ervan, een overzicht van alle bruidsparen door de jaren heen, de pastoors en de Prinsen en Keizers van het carnaval, gebruikte kleding, de optocht en de rol van het bestuur van de boerenbruiloft. Voorzien van vele foto's van de boerenbruiloft en deelnemers door de jaren heen.

TIJDSCHRIFTEN

Bulletin Stichting Oude Zeeuwse Kerken 83 (1 december 2020) 1-24.

Simon Jongepier, 'De voorgevel van de Sint Barbarakapel in Middelburg.' (architectuur); Simon Jongepier en Jaap Minderhoud, 'Het Sint Barbarabeeld aan de gasthuiskerk.' (beeldhouwkunst); G.J. Lepoeter, 'De kerk van de H. Maria Tenhemelopneming te Graauw.' (bouwkunst); Huib Uil, 'Rinus Verhage 30 jaar organist van de Nieuwe Kerk.' (orgelmuziek); G.J. Lepoeter, 'Tekstborden in oude Zeeuwse kerken.' (bewegwijzering).

Zeeland. Tijdschrift van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen 29/4 (2020) p. 125-164.

Jan Zwemer, 'Inwonende knechts en meiden in de Zeeuwse landbouw tot aan de crisis van de jaren 1880' (landbouw); Marco van der

Harst, 'Graanloodjes uit het slik van Zeeland' (graanhandel; maten; belastingen); Marianne Gossije, 'Florentine Macaré-Ontijd, de eerste vrouwelijke conservator (1812-1887)' (Ontijd, Florentine; mollusken; schelpen).

Nehalennia. Archeologie, cultuurhistorie, streektaal en volkscultuur van Zeeland en Goeree-Overflakkee 210 (2020) 1-40.

Rinus Willemsen, 'De bibliotheek van Jan Engelbertus Molt' (bibliotheekwezen, IJzendijke); Jan Kouwen, 'Chesed Negnurim (3)' (onderwijs, Jodendom); Gerard van de Velde, 'Een wereldkampioen uit Zuidzande' (hofsteden, paarden); Kees van Walssem, 'Het drama van de Tien van Renesse.' (Wereldoorlog II; oorlogsslachtoffers); Joop van den Bremen, 'Zingen in het Zeeuws' (zangkunst).

HEEM- EN OUDHEIDKUNDIGE BLADEN

Vereniging Stad en Lande van Schouwen-Duiveland

Stad & Lande, 2020, 3

Rinus van Langeraad KAZn., 'Ode aan de Schouwen-Duivelandse dialecten'; Jan Overbeeke, 'Fetuten, een Zeeuws woord dat ik was vergeten'; Adri M. Leijdekkers, 'Bijgevoegd, een aardigheidje'; Jeroen Padmos, 'Wie bin dat noe?'; Leen Schouls, 'De Zeeland-affaire te Tilburg 1944'; Ilja Mostert, 'De broertjes Pankow. Een kijkje in het leven in het Burgerweeshuis te Zierikzee'.

Heemkundige Kring Walcheren

De Wete, 2020, 4

Bram Silkens, Joyce van Dijk, 'Gries' verleden. De Veerse mummiekat ontrafeld'; Jeroen Jakobsen, 'Niet vergeten. Tommy Pattison, een Schotse weldoener'; Lo van Driel, 'Veerse affaires. Hoe dominee Van de Guchte in de problemen raakte'; A.R. Koppejan, 'Commer en Blitz. Jan Koppejan, sleper in Middelburg (2)'; Leo Faase, 'Walcherse Weelde. Kijkkastjes en knipsels'; Bert Gerestein, 'Nieuwe uitgaven, 'k è heleze'.

Vereniging Vrienden van het muZEEum en het Archief van Vlissingen

Den Spiegel, 2020, 4

Aafke Verdonk-Rodenhuis, 'Posthoorn-geschal, Zeeuwen in het Caribisch Gebied en pakhuizen in Amsterdam'; Frits de Kaart, 'Een buurtvereniging tijdens de wederopbouw'; Geert Stroo, 'Zeeuwen in het Caribische Gebied, Saba & Sint Eustatius'; Jaco Simons, 'Pakkend'; Karen Kroese, 'muZEEumnieuws. Wind in de zeilen. Zeeschilders uit de gouden Eeuw, aanwinsten uit de Inder Rieden-collectie'.

Vereniging Vrienden van het muZEEum en het Archief van Vlissingen

Den Spiegel, 2021, 1

Aafke Verdonk-Rodenhuis, 'Een moeilijke tijd, '100 1000 goede nacht', en de Groenen Vliegende Draeck'; Adri Meerman, 'Na de bevrijding'; Ad Tramper, '100 1000 goede nacht'; Arthur Scheijde, 'Den Groenen Vliegende Draeck van Maerten Tromp'; Karen Kroese, 'muZEEumnieuws'.

Historische Vereniging Arnemuiden

Arneklanken, 2020, 3

Leen Schouls, 'In memoriam Frans de Nooijer (1941-2020)'; Piet Feij, 'Arnemuiden in de tijd van koning Willem II (7)'; Jelle Joosse, 'Museumbericht: 100 jaar geleden op de werf'; Janneke Lindenbergh, 'Historische wetenswaardigheden rondom de Markt (1)'; Joost Adriaanse, 'De bewoners van de Westdijkstraat (1) in de vijftiger jaren'; Ingel Baaijens en Simon Smits, 'Er is altijd Esperanto (hoop) voor Esperanto'; Lenny Kousemaker-Boone, 'De geschiedenis van de familie Dekker-Baaijens uit Kleverskerke'; Joost Adriaanse, 'Archeologierubriek'.

Vereniging Vrienden van het Historisch Museum De Bevelanden

De Spuije, winter 2020

Frits de Kaart, 'Bolwerk van verzet'; Hester van Rees, 'Kornelia Dirkje'; Hester van Rees, 'Kees Bruijnes, portret van een Antilliaanse in streekdracht'; Bas Chamuleau, 'Poldersedijk, de oudste dijk van Zuid-Beveland'; Frank de Klerk en Hans Blok, 'De lijn Dordrecht-Goes'; G.J. Lepoeter, 'Landbouwvereniging 'Vooruitgang is ons streven'(VIOS), te Kapelle'; Adri Haaij, 'De Jorismet in Wemeldinge'; Maria P. Burger-de Dreu, 'De koenkelpot'.

Heemkundige Kring

West-Zeeuws-Vlaanderen

Tijd|Schrift, 2020, 4

Geert Stroo, 'Vers van de pers. Bronnen-publicaties West-Zeeuws-Vlaanderen'; Jan van Loo, 'Godevaert de Wilde'; André R. Bauwens, 'Een vergeten brouwerij, De Goudvink in Aardenburg'; Rinus Willemsen, 'Sociëteit Weltevreden in IJzendijke'; Jaap Schijve, 'De oorlog in 1944, Oostburg wordt beschoten'; André R. Bauwens, 'Een foto uit vervlogen dagen'; Marja de Groot, 'Golven'.

Oudheidkundige Kring 'De Vier Ambachten'

Bulletin, 2020, 4

R.J.H. Lensen MA, 'Eens het statigste pand van Zaamslag. Nieuw onderzoek aan de woningen Plein 47 en 46'; Willy Verschraegen, 'De schuurkerk van Zuiddorpe'.

Oudheidkundige Kring 'De Vier Ambachten'

Bulletin, 2020, 5

Jan de Kort en Richard Lensen, 'Een grachtenhuis in Hulst'; Hanneke Stam-Wartena (Stichting Museum Hulst), 'Likeurkeldertje'; Tony van Kemseke, 'Pand Reiss-van den Berghe'; Peter F.R. Marcelis, 'Het kuipersambacht en kuiperij Marcelis'.

Heemkundige Vereniging Terneuzen

Nieuwsbrief, augustus 2020

Floor van Rees, 'De lotgevallen van Steven van Rees, loods in Vlissingen'; José van Houdt, 'De elektrificatie van Terneuzen'.

Heemkundige Vereniging Terneuzen

Nieuwsbrief, oktober 2020

Luc De Maesschalck, 'De perikelen van dr. Karel van Waes in Zuiddorpe'; Johan de Vries, 'De Terneuzense loods rond 1900'; Piet Vercauteren, 'Spaanse griep, 100 jaar later Covid-19'; Pieter Cornelis Geensen, 'De memoires van Pieter Cornelis Geensen'.

Cor van Strien, 'Van Dolle Dinsdag tot de bevrijding van Terneuzen'.

Stichting Heemkundige Kring Sas van Gent

Kroniek 2020, nr. 51

Arnold Garskamp, 'Maandag 11 September 1944'; J. van Hecke, 'Mijn uitreis met het S.S. "Sloterdijk" met 5-3 RI naar Palembang (Sumatra)'; J.G.M. van Hecke, 'Uit de kranten van 1920'; Miriam van Leemput, 'Meester Pluym en de draad van Ariadne'; W. Vermeersch, 'Het ongeluk met de kanaalmijn'; Walter van de Calseijde, 'Grenscafé'; J.G.M. van Hecke, 'Leesgezelschap "De Eendracht" te Sas van Gent'; Denis van der Zalm, 'Dokter Van Loy'; Co Vercooteren, 'Geschiedenis van Sas van Gent'; Hans Hemelaar, 'Onderhoud rijksmonumenten'; J. van Hecke, 'Werkgroep Archief'; Frank Cappaert en Rob Vermoet, 'Herfstreis anders dan anders'; Prof. Dr. F. Ketelaar, 'Jacobus Thomas de Smidt'; Co Vercooteren, 'Noordstraat 12'; Ronald de Groff en Rob Vermoet, 'Het Hof met de Zwartrand'; Rob Vermoet, 'Tocht open Monumentendag groot succes'; Eddy Kalfsveld en Paul van Damme, 'Een Sasse radio die de Tweede Wereldoorlog overleefde'; Frank Cappaert en Rob Vermoet, 'Hoe een balletje kan rollen'; Theo Sarneel, 'De zusters van het klooster'.

Meldpunt Erfgoed Zeeland

Via het Meldpunt kun je een melding doen over gebouwd, landschappelijk en archeologisch erfgoed in Zeeland. Het kan gaan over een archeologische vondst of over bedreigd, ondergewaardeerd of onbekend gebouwd of landschappelijk erfgoed.

Alle meldingen worden besproken in Netwerk Erfgoedorganisaties. Een archeologische vondst blijft je eigendom, maar moet soms beschikbaar blijven voor nadere bestudering. Dit zal dan gedaan worden door een van de archeologen van Erfgoed Zeeland.

Meer informatie? Kijk op erfgoedzeeland.nl/meldpunt.

UITGELICHT

In *de Spuije*, het tijdschrift van de Heemkundige Kring De Bevelanden en de Vereniging Vrienden van het Historisch Museum De Bevelanden (winter 2020) vertelt G.J. Lepoeter over de landbouwvereniging 'Vooruitgang is ons streven' (VIOS) te Kapelle, de vereniging die in 1884 koninklijke goedkeuring verkreeg. VIOS maakte goede, maar ook moeilijke tijden door en werd in 1991 opgeheven.

In een groot deel van Europa was de periode 1878-1895 een donkere tijd voor de landbouw. Voor de Zeeuwse landbouw was tarwe veruit de belangrijkste pijler. En ondanks de enorme crisis na de import van grote hoeveelheden goedkoop graan uit de Verenigde Staten en Canada, leek hier even nog geen vuiltje aan de lucht te zijn. Maar toen bovendien door synthetische bereiding van alizarine, die de meekrapplant overbodig maakte, het bestaan van de meestoven werd bedreigd, begon de toestand er ook in Zeeland somber uit te zien. Om de voorlichting op gang te brengen zorgde de ZLM, geholpen met subsidie van Provinciale Staten, voor het aanstellen van 'wandelleer-aars', mannen die in de hele provincie voordrachten moesten gaan houden om te proberen boeren te activeren. Dat dit initiatief succes had blijkt wel uit het feit dat een week na een voordracht van de heer Marlet in Wolphaartsdijk in de winter 1876-1877, daar een landbouwvereniging werd opgericht. Waarschijnlijk was landbouwer Adriaan Nijssen uit Kapelle bij de lezing aanwezig, want in dezelfde winter werd in de dorpsheberg van Kapelle ook een vergadering belegd om daar een landbouwvereniging op te richten, onder leiding van deze heer Nijssen. De vereniging kreeg de naam *Vooruitgang is ons streven* (VIOS), de Koninklijke goedkeuring werd 26 december 1884 verkregen. Het lidmaatschap van de vereniging was kennelijk ook voor niet-landbouwers aantrekkelijk want die blijken zelfs vaak een actieve rol gespeeld te hebben. A. Visser, hoofd van de lagere school was zo iemand: hij redigeerde de statuten, voerde de correspondentie en hield verschillende voordrachten.

Halverwege de negentiende eeuw nam de interesse om kunstmest te gebruiken toe. In Kapelle liep men niet voorop, pas in 1892 bracht M. van der Hage het kopen van kunstmest ter sprake. Toch waren de meningen overwegend positief, en een stijgende lijn in het kunstmestgebruik werd snel zichtbaar. De aankoop en distributie van kunstmest werd de belangrijkste activiteit van de vereniging VIOS. Er werd zelfs een bode aangesteld om convocaties rond te brengen, contributies te innen en verdere werkzaamheden te verrichten. In 1901 werd een proefveld aangelegd om verschillende soorten kunstmest te testen, in 1913 was de bestelde hoeveelheid kunstmest al 300 ton. Ook ging de vereniging over tot gezamenlijke inkoop van kalk en veevoer. Voor het algemeen belang was de VIOS ook actief: bij het station werd een goederenloods gebouwd, los- en laadplaatsen werden uitgebreid, wegen doorgetrokken.

De dorpsheberg De Zwaan, vaste vergaderplaats van de landbouwvereniging (ansichtkaart, circa 1905) | bron: *De Spuije*, winter 2020.

Op de hoek van de Biezelingsestraat met de Stationsstraat kwam een weegbrug, waarbij de voorzitter van de VIOS, tevens wethouder van Kapelle, de heer Adriaan Nijssen zeker een actieve rol gespeeld heeft.

De VIOS zorgde behalve voor brood ook voor spelen: avonden met een lezing, een leuke voordracht of een spelletje. En om de twee jaar was er een georganiseerde plezierreis. Het behartigen van de belangen van de leden stond voorop, maar een enkele keer gaf men ook blijk van betrokkenheid bij de arbeiders en hun gezinnen. Zo werd in de winter 1890-1891 een ijsfeest georganiseerd voor de 'Kapellesche jeugd met het doel ieder naar zijn behoeften een prijs te geven, bestaande uit spek en brood en voor de meer gegoeden uit snuisterijen'. Verschil moest er wezen!

Lidmaatschap

In 1918 komt er van de zijde van de ZLM de suggestie om als vereniging het lidmaatschap aan te vragen. Veel animo is er niet maar toch wordt besloten de stap te zetten. Overhaast, want in 1920 werd het voorstel van de heer M. Eversdijk om het lidmaatschap weer op te zeggen, ondersteund. Toen in 1929 in Goes een grote landbouw-tentoonstelling van de ZLM was georganiseerd hadden leden van de ZLM

gratis toegang, anderen niet. Weer discussie genoeg bij VIOS, zonder resultaat. De beurskrach op Wall Street in oktober 1929 bracht wereldwijd een economische neergang teweeg. De agrarische sector, die van primair belang was voor de voedselvoorziening, moest door de overheid in bescherming genomen worden. Ook de leden van de VIOS deelden in de malaise. Na de crisisjaren volgde de Tweede Wereldoorlog en werden de omstandigheden steeds moeilijker. Het was een veelbelovende naam voor de landbouwvereniging in Kapelle: *Vooruitgang is ons streven*. In de eerste decennia van het bestaan was er zeker wel sprake van wat diversiteit aan activiteiten. Maar in de vergadering van 1932 lezen we al dat secretaris Ganseman het bestuur het verwijt maakt: "Wij hebben een landbouwvereniging welke zich in hoofdzaak bezighoudt met den aankoop van kunstmeststoffen, met iets anders bemoeien wij ons niet". Was het een gebrek aan visie en initiatief bij de opvolgende besturen? Enige malen is geprobeerd aan te sluiten bij de ZLM, maar dat is steeds op niets uitgelopen. Na de Tweede Wereldoorlog is het ledental geleidelijk kleiner geworden en vergaderde het bestuur soms met één of twee leden. In 1991 kwam er een bijna geruisloos einde aan het bestaan van de landbouwvereniging VIOS.

Een wagen met suikerbieten wordt gewogen op de nieuwe weegbrug (ansichtkaart, circa 1900) | bron: *De Spuije*, winter 2020.

Het pareltje uit mijn museum

Het stoepmeisje van Veere

Vorig jaar sierden stedelijke details de achterpagina van *Zeeuws Erfgoed*. Dit jaar krijgen museumvrijwilligers de kans om een pronkstuk uit hun Zeeuwse museumcollectie in de spotlight zetten. De redactie is op zoek naar bijzondere objecten waar een mooi verhaal bij hoort.

Afbeelding

Het stoepmeisje zat op een bankje voor de Schotse Huizen te breien, een actie die bedoeld was als pr-stunt | foto-album van Alma Oakes, 1923, Museum Veere.

Joost Bakker is sinds de jaren negentig betrokken bij Museum Veere als vrijwilliger, conservator én bestuurslid. Welk pareltje heeft hij uitgekozen en waarom?

Stoepmeisje van Schotse Huizen

In de expositie 'Ode Aan Alma' in Museum Veere staat in een van de zalen een bankje met een meisje in streekdracht. Het is hét bankje met hét stoepmeisje. Door Het Walchers Costuum aangekleed. Het stoepmeisje zat rond 1923 op de stoep voor de Schotse Huizen te breien. Op het bankje. Deze actie was bedoeld als pr-stunt. Door het stoepmeisje op het bankje voor het pand neer te zetten, wilden ze de aandacht trekken en bezoekers verleiden de kunstexposities in de Schotse Huizen te komen bekijken. Op de foto is het meisje te zien.

Boven de schouw hangt ook het schilderij 'Het stoepmeisje van de Schotse Huizen' van de Belgische schilder Armand Jamar. Dit schilderij werd een icoon van de Schotse Huizen. Het schilderij hing jarenlang in het appartement van Alma Oakes (1889-1987). Alma Oakes bewoonde De Struys, een van de twee Schotse Huizen. Zij verzamelde onder andere Zeeuwse kostuums, porselein en scheepsmodellen. Ook was ze verbonden met de 'Veeristen', de kunstenaars die langere tijd in Veere woonden en werkten.

Joost Bakker: "Of het meisje op het schilderij ook het meisje op de foto is kunnen we niet met zekerheid zeggen. Er waren meerdere meisjes die bij tijd en wijle bij Alma op de stoep hebben zitten breien. Het is een bijzonder verhaal dat we met de collectiestukken zoals het bankje, het schilderij en de foto's in het museum vertellen."

MONUMENTAal

Het stoepmeisje van de Schotse Huizen door de Belgische schilder
Armand Jamar | collectie Museum Veere.

